

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
նչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

260 279 1461
461
ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ԻԳՆԱՏՅԵՎ

ԳԱՎԱՌԱԳԻՏՈՒԹՈՒՆՆ
ՈՒ ԴՊՐՈՑԸ

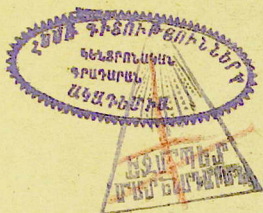
Պետական Հրատարակչություն. Յերեվան—1928

ՍԱՆԿԱՎԱՐԺԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ԻԳՆԱՏՅԵՎ

ԳԱՎԱՌԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆ
ՈՒ ԴՊՐՈՑԸ

Պետական Հրատարակչություն. Յերեվան—1928

№ 675

Գրասեղվաբ № 506 (բ)

Տիրած 3060

Պետերսոնի առաջին ապարանի վաղաբնակապետում

ԳԱՎԱՌԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆ ՈՒ ԴՊՐՈՑԸ

I

Ներկա աշխատութեան նպատակը գաղափարադիտութեան ասպարիզում գիտական կամ մեթոդական գյուտերի մասին տեղեկութեան տալը չէ, այլ գաղափարադիտական աշխատանքը նոր դպրոցի, մասնաճյուղից նոր սերնդի դաստիարակութեան կարիքներին համակերպելու գործում հենակետեր նշել, վոր ՊԳԽ-ի նոր ծրագրով աշխատանք վարող ուսուցչի համար չափազանց կարևոր գործ է։ Ներկայումս ել լավ հայտնի չէ, նոր ծրագրերի համաձայն, աշխատանքի դպրոցի գործն, ըստ իր հիմնական բովանդակութեան, տեղական նշութով պիտի լրացնել։ Նոր դպրոցի ակտիվ-աշխատավորական մեթոդն իր իրագործման համար կոնկրետ նշութ է պահանջում։ Այս մեթոդի միջոցով դպրոցն իր ամբողջ կոլեկտիվով մասնակից է դառնում տեղի տնտեսական ու կուլտուրական կյանքին։ Աշխատանքի դպրոցը կյանքի դպրոց է։ Նրա համար վողջ շրջապատը հետազոտման, ուսումնասիրութեան և ուժեր սպասարկելու մի ընդարձակ ասպարեզ է։ Աշխատանքի դպրոցի այս բոլոր առանձնահատկութեաններն անխուսափելիորեն թեկադրում են նրան՝ գաղափարադիտական աշխատանքում գործոն մասնակցութեան ունենալը։

Աշխատանքի դպրոցն իր չերեսը դարձնում է գաղափարադիտութեան կողմը, գոյութեան ունեցող գաղա-

ապիրտական միությունների, փաստորեն տեղի ունեցող դավառագիտական աշխատանքի կողմը: Դպրոցը գիտական դավառագիտության ոգնության կարիքն և ղգում: Պետք և վորոշակի ասել, վոր դավառագիտության վերաբերմամբ ունեցած դպրոցական խնդիրներում և կատարվող դավառագիտական աշխատանքում, ընդհանրապես, միատեսակ հաջեցակետեր, կոնտակտ գոյություն չունեն. մինչև իսկ կարելի չե չենթադրել, վոր դուռ դավառագիտական աշխատանքի և դպրոցական դավառագիտության մեջ չի կարող լրիվ ամբողջություն լինել: Այս տեսակետից՝ շահեկան և ուշադրության արժանի Արխանգելսկու կարծիքը (տ. Գավառագիտություն. Սամարայի շրջան), թե՛ «ցանկալի չե իրարից տարբերել գիտական աշխատանքի դավառագիտական մեթոդները, ալսինքն՝ վորոշ չերկրամասի վրա նշույթեր ժողովելու և ուսումնասիրելու մեթոդը, դիդակտիկական մեթոդները, դպրոցական աշխատանքի կազմակերպման մեթոդները, վորոնք տարբեր են՝ նաչելով լերեխաների հասակին, դպրոցի միջոցներին և ուժերին: Ահա թե ինչու չե անխուսափելի դառնում դպրոցի դավառագիտական աշխատանքի և, ընդհանրապես, դավառագիտական աշխատանքի փոխհարաբերությունների խնդիրը: Հեռու լինելով այս հարցը լուծելու մտքից և չելակետ ունենալով աշխատանքի դպրոցի հիմնական կանոնները, փորձենք պատասխանել այն հարցին, թե ինչպիսի դավառագիտություն պիտի լինի դպրոցում՝ անկախ գիտական դավառագիտական աշխատանքի մեթոդիկայից:

Մենք գիտենք, վոր անցյալի դավառագիտական աշխատանքում, վոր նինչև որս ել համարյա գեո բոլո-

րովին մոռացված չե, տիրապետողը գլխավորապես պատմահնագիտական կամ ազգագրական ուղղութիւնն էր: Մենք գիտենք, վոր բնութիւնը—տեղի շրջանի աչս ուժերի ու հարստութեան աղբյուրը, կամ բոլորովին չե՞ր ուսումնասիրվում, կամ, յեթե ուսումնասիրվում ել էր, դա կատարվում էր բարդ ակադեմիկ ճանապարհով, ձգձգված, տեղական ազգաբնակչութեան անհասկանալի, նրան ու դպրոցին անմատչելի ճանապարհով: Աշխատանքի մեթոդն, ընդհանրապես, կոլլեկցիաներ և նյութեր ժողովելն էր, աշխատանքի նպատակը, սովորաբար, տեղական դավառագիտական թանգարան կազմելն էր: Ձի կարելի տեսել, թե աչս տիպի աշխատանքը բանի պեսք չե՞ր, թե աչդ նյութն անարժեք էր. բացք մեր տեսակետից մոտենալով, անհրաժեշտ և ընդգծել, վոր անցյալի, մասամբ նուշխիսկ մեր որերի աչսպիսի գավառագիտական աշխատանքն իրական կյանքից կարված էր, վորովհետեւ նրա հիմքը տեղի կենսական պահանջները չելին կազմում, վորովհետեւ նա տվալ շրջանի կյանքի հերթական ցավոտ խնդիրները չե՞ր ուսումնասիրում, տեղական կյանքը բարելավելու խնդիրները լուծելով չե՞ր զբաղվում: Հետ-հոկտեմբերյան կյանքի նոր պայմաններում գավառագիտութեան բնագավառում աչդպես աշխատել, ընդհանրապես, անկարելի չե, հատկապես աչդ անկարելի չե դպրոցում. աչդպես աշխատել չի կարող նոր, չերիտասարդ սերունդը: Ժամանակակից չերիտասարդութիւնն իր աշխատանքը պիտի նամաձայնեցՅԻ Վ. Ի. ԼԵՏԻՅԻ ԽՈՍԲԵՐԻՑ, թե՛ ճաշն սերունդը, վոր ներկայումս 15 տարեկան է, իր ուսուցման բոլոր խնդիրներն աչնպես պիտի դնի, վոր ամեն որ, վոր գլուղում կամ քաղաքում ուղում է լինի, չե-

բիտաժարութիւնը կարողանա գործնականորեն լուծել
ընդհանուր աշխատանքի վերեւ խնդիր՝ թեկուղ փոք-
րագուշնր, ամենից հասարակը լինի աչդ»:

Առաջ բերած նկատառումները ցույց են տալիս,
վոր անհրաժեշտ և վերանայիլ դաժառագիտական
աշխատանքների ծրագիրն ու նրա կիրառման մե-
թոդները՝ թե ընդհանուր առմամբ և թե մասնա-
վորապէս բնութիւնն ուսումնասիրելու բնագալառում:
Ի՞նչպիսի դաժառագիտութիւն պիտի ունենա դըպ-
րոցը: Յեթե մենք վերցնենք մի շարք դաժառագի-
տական հաշվետալութիւններ, հեշտութեամբ կհամոզ-
վենք, թե ինչ մեծ բազմազանութիւն կա դրանց մեջ.
աչդուղ չուրաքանչյուր սիրտդի, չուրաքանչյուր մաս-
նագետի աշխատանք տարբեր ուղի ունի. նրանց աշ-
խատանքը ծրագրված չէ, վորովհետեւ աչդ աշխատանքը
կախում ունի մասնագետից և նրա անհատական հա-
կումներէից: Ի՞նչ խոսք, վոր աշխատանքի դպրոցի հա-
մար իրերի նման դրութիւն անթուշլատրելի չէ: Դըպ-
րոցական չուրաքանչյուր աշխատանք, ինչպէս նաեւ
դաժառագիտական, դաժառագիտական նշութի հաշվա-
ռում, կամայական ու ցաքուցրիվ բնութի չպիտի կրեն
և չեն ել կարող աչդպէս լինել: Աչդ աշխատանքում
պիտի դրսեւորվի իրերի և պրոցեսսի աչն ուսալ կապը,
վոր իրականում գոյութիւն ունի: Դպրոցի ուղենիշը
շրջապատի կյանքն է. հասարակական կյանքի առանց-
քը մարդկանց աշխատանքալին գործունէնութիւնն է,
հասարակական արտադրողականութեան պրոցեսսը.
բնագիտական պիտելիքներն ել սկիզբն են առնում ար-
տադրութից: Աչս հիման վրա դաժառագիտական աշ-
խատանքի ժամանակ կարելի չէ, և պետք է, արտա-

դրանքը համարել աֆն առանցքը, վոր համախմբում է ալլ աշխատանքի տարրեր կողմերը, ուստի և ալլ տեսակետից քննվող գավառագիտութլունն ել կարելի չե ընդորոշել «արտադրողական գավառագիտութլուն» անունով: Տեղական շրջանի վրա պիտի նաչել վոչ թե գիտնականի աչքով, վոր սովորաբար վերլուծման հակում ունի կամ սիրում է փակվել իր նեղ մասնագիտութլան շրջանակում, առավել ևս՝ վոչ հնագետի, վոչ հին տիպի գավառագետի աչքով, վորոնք ժամանակակից չե ունեն կյանքի չեքուզթյունների մոտով անցնելու հակում միայն ունեն, ալլ հեղափոխական նոր մարդու աչքով, վորը տվյալ շրջանում կամ գավառում թագնւլած հարավորութլուններ և փնտռում, ուր կարողանա իր ուժերը դործագրել: Այստեղից մենք անցնում ենք գավառագիտական աշխատանքը կառուցելու նկատառումներին:

Ինչպես չեքուզում է, գավառի ուսումնասիրութլունը ժամանակակից դպրոցում չի կարող բավականանալ միայն վորոշ փաստեր մատնանշելով, կոլլեկցիաներ ժողովելով, թանգարան կազմակերպելով: Գավառագիտութլունը պիտի վորոշ ջանք թափի կյանքի համար: Իրոք, գավառագիտութլունը պիտի հասարակական կիրառական կաշունութլուն ունենա. նա պիտի աշխատի դպրոցում ստացած գիտելիքներն անմիջապես դործնականում կիրառել, ինչպես նաև տեղական տնտեսութլան ապրիոնալիզացիալի աշխատանքներում, մեխորացիալի կազմակերպման շրջանի պոտենցիալ հարստութլուններն ոգտագործելու կամ սրա նման ձեռնարկութլունների մեջ:

Այս իմաստով վերցրած՝ գավառագիտութլունը դըպրոցական հասարակական աշխատանքի մի մասն է: Այս

բոլոր ջանքերը նրա համար են, վոր բարձրացնեն գա-
վառի արտադրողական ուժերը: Այս ցույց և տալիս,
վոր գալառագիտական գործը աշխատանքի վորոշ պրո-
ցեսս և, վոր իրանում և արտադրողական աշխատան-
քում, նրանից և սկիզբն առնում, նրանով վերջանում
և աշխատանքային վորոշ նպատակներ ունի: Այս հան-
դամանքն աշխատանքի դպրոցը գալառագիտութեանն
ավելի չե մոտեցնում: Այլ կերպ չի չի կարող լինել:
Յեթե Լենինն ասել և, թե հասարակ գրագիտութեանն
խիչ պիտի բարձրացնի քաղաքակրթութեանը, թե «պի-
տի հասնել այն որին, վոր գնդակային կարողանա կար-
գալ-գրելն իր տնտեսութեան և իր պետութեան բարե-
լավման գործին ծառայեցնել», ուրեմն պարզ և, վոր
գալառագիտական աշխատանքը, վոր ուսումնասիրում
և տեղական տնտեսութեանը, նիստուկացը, և այլն, չի
կարող չձգտել՝ ստացած հետևանքները ծառայեցնելու
իր տնտեսութեան և իր վիճակի բարելավման գործին.
հասարակական-կիրառման կաշունացման գաղափարը
գալառագիտական աշխատանքի ասպարիզում հիմնա-
կան ու ղեկավարող, կրթող ու դաստիարակող գաղա-
փար և, վորից ոգտվելով, ապագա հասարակութեան
ուժեղ ու հուժկու կառուցողին պետք և պատրաստել:

II

Արտադրողական գալառագիտութեան մեր բնորո-
շումից պարզվում և, վոր աշխատանքի առանցքը տե-
ղական արտադրութեան ուսումնասիրութեանն և: Այս
ուսումնասիրութեանը բաժանվում և չերկու գլխավոր
ճյուղերի, չերկու մասնագիտութեանների՝ բնական-գի-
տական և հասարակական, վորոնց ողակը ինքն ար-

տադրութեան պրոցեսսն եւ Մովորաբար, գաժառագի-
տական աշխատանքի ծրագիր կառուցելիս, գաժառագի-
տական վորեւ ժողովածու կազմելիս կամ տեղի շրջանը
նկարագրելիս, մենք սովորութեուն ունենք բնութիւնը
վորպէս հիմք ընդունել. իսկ ֆոնի վրա, հետագա գլուխ-
ներում, մարդու գործունեութեունն եւ ծավալվում: Մո-
վորաբար, բնապատմական տեսութեունը նախադրյալ
եւ նաեւ վորեւ գաժառի գուտ տնտեսագիտական բնույթ
կրող նկարագրական աշխատանքների, որինակ՝ աշխ-
պէս են Մոսկվայի Նահանգի Դիմիտրովսկի եւ ուրիշ
գաժառների, Սամարայի շրջանի նկարագիրները եւ այլն:
Աշխատանքի եւ հորինվածքի աչս ձեւը հենց իր հիմքում
ուղիղ չե, վորովհետեւ յենթադրել եւ տալիս, թե մարդը
կարծես միայն բնութիւնից կախում ունի, իսկ ինքը
բնութեան վրա չի ազդում: Յեթե աչսպէս մտածելն
ուղիղ եւ նախնական կուլտուրայի առանձին շրջանների
վերաբերմամբ, մեր որերում աչդ նշանակութեուն կա-
րող եւ ունենալ միայն հեռավոր եւ բնութեան դաժան
պայմանների շնորհիվ ամայի մնացած տեղերի վերա-
բերմամբ: Աչս դեպքում ստացվում եւ վոչ թե գաժա-
ռագիտական ուսումնասիրութեան յերկու որչեկտների
ներքին կապ, աչլ դրանց աչնպիսի հաջորդականու-
թեուն, վոր գոյութեուն ուներ աշխարհագրութեան հին
դասագրքում: Աշխարհագրութեան ասպարիզում աչս
հարցի մոտին մենք արդեն հետաքրքիր տեսակետ ու-
նենք, վոր առանձնապէս ռեյկեֆ արտահայտված ե Զ.
Խորրաբինի «Տիեզերքի համաշխարհային պատմա-տըն-
տեսական աշխարհագրութեան նկարագիրը» գրքում:
Խորրաբինի ասելով՝ չեթե աշխարհագրական գործոն-
ները վերցնենք ինքնին, մարդկանց հարաբերութեուն

նից դուրս, ալդ դեպքում նրանք ժամանակագրական
 շատ մեծ շրջանների ընթացքում մարդուս մշտական ու
 անփոփոխ կիթվան: Բալց բանն էլ հենց այն է, Վոր
 նրանք հարափոփոխ կերևան, լիթե մտանանք մարդ-
 կության հասարակական և անտեսադիտական զար-
 ցացման վրա ունեցած ազդեցության տեսակետից,
 տարրեր ժամանակաշրջաններում՝ նախած մարդկային
 հասարակութունների վիճակին: «Մարդկության զար-
 ցացման տարրեր զարաշրջաններում դեր խաղացող
 միևնույն գործոնն աննպաստ վիճակից կարող է նպաս-
 տափոր դառնալ, և ընդհակառակը»: Ահա թե ինչն պի-
 տի խոսել միայն մարդու և նրան շրջապատող բնու-
 թյան փոխազդեցությունների, աչսինքն՝ նրա շրջապա-
 տի մասին: Պորբարինի գերազանցյունն հետաքրքիր
 սրինակները լերեք կարգի վն—Յեզիպատսը և անհատը,
 Ամերիկայի և լերկու սվկիանտաների փոխազդեցություն-
 ները, Անգլիայի գերբը Յեվրոպայի հյուսիս-արևմուտ-
 քում: Մկզրում անապատն էր, Վոր ստար ցեղերի հար-
 ձակումներից պաշտպանեց Յեզիպատսը և հնարափորու-
 թյուն սովով նրա քաղաքակրթության զարգանալուն ու
 ծողելիուն: Բալց ալդ քաղաքակրթությունը, Վոր մշտս
 աշխարհներից բաժանված էր հենց ալդ անապատով,
 շուտով քարադավ, վոսկրացավ ու անշարժացավ: Քա-
 ղաքակրթության այս լերկրորդ շրջանում անապատն
 ուղղակի աշխարհադրական վնասակար գործոն հանդի-
 սացավ: Հարցի սվկի մանրամասնություններով հե-
 տաքրքրվողներին բնագիրը մատնանշելով, կարող ենք
 ավելացնել, Վոր մեր որերում ևս կարելի չե ալդ տի-
 պի բողմաթիվ պատմա-աշխարհագրական հակասու-
 թյուններ ցուլց տալ. աչսպես՝ թափառական ցեղերի

աստատակութիւնների ժամանակ տնտեսաշին մաս-
սիւնների պաշտպանողական դերը և հետագա պատմա-
կան շրջաններում նույն աչդ մասսիւնների դերը տնտա-
ւարնականների աշխարհից կտրված լինելու և հետամնա-
ցութեան մեջ. անապատի կշանքը և նրա բնական հա-
րստութիւնների շահագործումը թափառական ցեղերի
տիրապետութեան շրջանում և այժմ մեր տափարակի
վրայի մեծ տարածութիւնների նշանակութիւնը պա-
տերազմի և խաղաղութեան ժամանակ և այլն, և այլն:
Մեր բոլոր ասածներից պարզ չերևում և, վոր բոլոր
թե աշխարհագրական, և թե գաղառագիտական չերե-
վութենէն՝ ինչպէս բնութեան, աշխարհ և տնտեսագի-
տական և կուլտուրական, պիտի ուսումնասիրել իրար
հետ փոխադարձորեն կապակցված վիճակում. իսկ դրա
համար կենտրոնը պիտի լինի այն, վոր միացնում և
ուսումնասիրութեան տարբեր բնագավառները. աշխարհի
շաղկապ, կրկնում ենք, մարդը և նրա աշխատանքի ու
արտադրողական գործունեցութիւնն և: Մարդը և նրա
աշխատանքի գործունեցութիւնը կենտրոն բնութենէով,
գաղառագիտութեան, ինչպէս նաև ՊԳՆ ծրագրի ցուցակ-
ներում աշխատանքի բնականորեն իրարից տարբեր չեր-
կու ճշուգամբորումներ կստանանք— 1. մարդու կշանքի և
աշխատանքի բնական պայմանների ուսումնասիրու-
թիւն. 2. մարդու կշանքի և աշխատանքի հասարակա-
կան պայմանների ուսումնասիրութիւն: Անուամենայ-
նիվ, այս չերկու ճշուգներն իրար հետ շաղկապված են վոչ
միայն իրենց հիմքում, բնում, այլև ուրիշ շատ տեղերում
են ձուլվում. աշխարհ վոր հիշեցնում են ամիլի շուտ ցան-
ցի չերկու հիմնական թեկէր՝ իրար հետ անբաժան կերպով
հշուսված, վոր եշապէս անկարելի չե իրարից բաժանել:

Թեպետ բնության և հասարակության ուսումնա-
սիրությունը կարող են կատարել զանազան մարդիկ
և տարբեր ժամանակներում, այնուամենայնիվ, նրանք
կատարվում են տեսողության նույն անկյունով և,
վերջիվերջո, վորոշ չափով մի ամբողջութուն են
ներկայացնում, վորին կարելի չէ սիմետրիկ առա-
ջող օկան գավառագիտություն անունը տալ, այս
կոչումի մեջ պլանաչափ ու կազմակերպված գավառագի-
տական աշխատանքի հիմնական գծերը դնելով: Կար-
ծում ենք՝ այսպես պիտի բացատրել վոչ միայն դրպ-
րոցական գավառագիտական աշխատանքը, այլև գա-
վառագիտական աշխատանքն ընդհանրապես:

Աշխատանքի դպրոցի դպրոցական ծրագիրը կոմ-
պլեքսով և կառուցվում: Այս հարցի մեթոդական մշակ-
ման խնդրում մենք շատ բան ենք արել, ամենից ա-
ռաջ՝ հենց այն, վոր բոլորովին վորոշակի կերպով
պարզվել և, թե աշխատանքի դպրոցը չի կարող մտա-
ցածին կոմպլեքսներ տալ, չի կարող պատահական
առարկաների, պատահական մտքերի շուրջը կառուց-
վել: Կոմպլեքսները պետք և բնական կերպով բղխեն
տեղի աշխատանքային կյանքի յերևույթներից, իսկ
այս յերևույթները գերազանցորեն կախված են տար-
վա յեղանակից (սեզոն) և տվյալ տեղի բնական և հա-
սարակական առանձնահատկություններից: Քանի վոր
այս այսպես և, պարզ և ուրեմն, վոր այս ձևով հաս-
կացված գավառագիտությունն էլ մեծ չափով կոգնի
դպրոցին՝ կոմպլեքսը կառուցելիս համադրության (սին-
թեզ) միջոցով մի ընդհանուր, ներքուստ ամուր շաղ-
կապված պատկեր ստեղծել՝ զանազան գիտական դիս-
ցիպլիններին վերաբերող յերևույթների ուսումնասի-

յուեթյունից (հող, բույսեր, պարապմունք, կենցաղ, հասարակական սանիտարիա և այլն)։ Այս հանգամանքն իր վրա դարձրեց մի շարք մանկավարժների ուշադրութունը, վերոնք ալն միտքն առաջ քաշեցին, թե աշխատանքային դպրոցի գործը դառնում, պտտում և գավառագիտական աշխատանքի շուրջը, թե գավառագիտութունը դպրոցական աշխատանքի առանցքը, կենտրոնն ե։ Այս տեսակետն տոանձնապես աչքի չե ընկնում Լենինգրադի մանկավարժներից շատերի աշխատություններում։ Որինակ՝ Ջենո-Լիտովսկին՝ «Նոր դպրոցը գլուզում» վերնագիրը կրող Լենինգրադյան լավագույն հավաքածուներից մեկում գետեզված իր հողվածում գրում ե. «Տեղական նշութը սերտ կերպով կկապի, կմիացնի դպրոցում ներկայումս գոյութուն ունեցող բոլոր առարկաները, նրանցից մի կոմպլեքս կստեղծի։ Այսպիսով, գավառագիտութունը հնարավոր կդարձնի իրականացնելու ալն կոմպլեքսային մեթոդը, վերի մասին ալնքան շատ ու ալնքան վաղուց խոսում ու չերագում են մանկավարժները»։ Թվում ե, թե դժվար կամ անկարելի չե միացնել նշութը բարձր խմբակներում, ուր ավելի հեռավոր, անմիջական դիտողության տեսածրից դուրս նշութ ե ուսումնասիրվում։ Վոր մեր ակնարկը հիմք ունի, չերևում ե վերն առաջ բերած պարբերությանը մի փոքր հետո հաջորդող հետևյալ ֆրագից. «Ամեն մի գլուղական դպրոցի սպառնում ե համաշխարհային մասշտաբի վերածվելու հանգամանքը, իր գավառային չափը կորցնելու վտանգը։ Այդպիսի դպրոցը կկորցնի իր տեղական գավառային նշանակութունը, ալսինքն՝ նոր դպրոցի իմաստն ու նպատակը»։ Այստեղ գավառագիտական հափշտակութուն

ենք տեսնում մենք, միայն թե կարելի լինի ազատվել արտադրողական տեսակետից, վորի հետքն անգամ չկա հեղինակի առաջագրած ընդարձակ ծրագրում։ Հիմնովին սխալ եւ այսու վորովհետեւ այսպիսի դեպքերում արտադրութւոնն ընդհանրապէս աչքից վրիպում եւ, ուստի ստանում ենք ակադեմիկ գավառագիտութւոն, բնութջան եւ գավառի ուսումնասիրութւոն՝ հենց այնպէս—ինքն իր համար, գիտութւոնը գիտութջան համար։ Հարկ չկա ասելու, թե գավառագիտական աշխատանքի այսպիսի մոտեցումը վորքան եւ ազավազում այն հիմնական գաղափարները, վորոնք ընդհանրապէս աշխատանքի դպրոցի կառուցվածքի հիմքն են կազմում։

Ուրիշ մեթոդիստներ գավառագիտութջան հասկացողութւոնն ընդարձակում, դարձնում են այն ամենի ուսումնասիրութւոն, ինչ վոր շրջապատում եւ մեզ նրանք գավառագիտութջան մեջ են առնում նույնիսկ յերկնքի, տեսակարար կշռի ուսումնասիրութւոնը (տես Խիտրովու. Գավառագիտութւոնը դպրոցում) եւ այլն։ Այս ձևով շրջապատի մասին մեր ամբողջ գիտելիքները կարելի չե ներառել յերկու գիտութւոնների—գավառագիտութջան եւ հողագիտութջան մեջ։ Պարզ եւ, վոր խնդրի այսպիսի կառուցումը կատարյալ անհեթեթութւոն եւ, իսկ դպրոցի համար իսպառ ավելորդ՝ իբրեւ պատահական ու առաջգական վորականիշի վրա հիմնված մի բան։

Յերբ գավառագիտութւոնը դնում են դպրոցական աշխատանքի հիմքում, այդ դեպքում ուշադրութւոն են դարձնում հենց նրա համադրողական հատկանիշին, այն հանգամանքի վրա, վոր նոր դպրոցն

աչքի չե ընկնում մշտական, աստիճանաբար համադրող աշխատանքի սկզբունքի կիրառմամբ, վորպեսզի կարողանա ամբողջացած դարբնացում տալ ուսանողությանը: Բայց պիտի նկատել, վոր միայն գավառապետությունը չե, վոր կարող և նպաստել դպրոցի համադրողական աշխատանքին, այլ վորոշ միություն ներկայացնող ամեն տեսակ արտադրութի ուսումնասիրություն, վոր իր հերթին ներառում և գիտության խիստ տարբեր ճյուղերի տարերքը՝ վորոշ չափով փոխադարձաբար կապակցված: Նույնը կարելի չե ասել մարդկանց աշխատանքային գործունեություն մասին, վոր իր մեջ և առնում տարբեր արտադրութիներ, վոր հանդես և գալիս իբրեւ հասարակական արտադրութի աչս բառի լաջն իմաստով: Մեր տեսակետից՝ աշխատանքի դպրոցում գավառագիտությունը չե, վոր դպրոցական աշխատանքի հիմքն և կազմում, և նա չե աշխատանքի նպատակը: Աշխատանքի հիմքը տեղական արտադրութի, տեղական արտադրողական կցանքի ուսումնասիրությունն և: Դպրոցական աշխատանքում մեր չելակեան և արտադրութը, նրանով ել, նրա համադրական պատկերով ել վերջացնում ենք աշխատանքը: Դպրոցական աշխատանքի աչս պրոցեսում արտադրողական գավառագիտությունը մեզ շատ և ոգնում: Ուսումնասիրության նպատակը միայն մեր գավառը ճանաչելը չե, այլ մարդկանց աշխատանքային գործունեությունը ճանաչելը՝ լաջն մասշտաբով (պետական, համաշխարհային), ինչպիս նաեւ պատմական կարվածքով (разреэ):

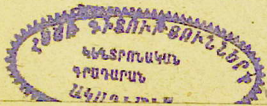
Մրանից հետեում և, վոր գավառագիտության դերը դպրոցում վոչ թե տաանցքի դեր և, այլ սոցա-

սարկողի մի դերը Դպրոցում մենք գաժառագիտութ-
յունից չենք անցնում արտադրողականության ու-
սումնասիրության՝ իբրև առաջինի մի մասի, այլ ընդ-
հակառակն՝ աշխատանքն ու արտադրութիւն ուսումնա-
սիրելիս, ոգավում ենք գաժառագիտությունից—վոր-
պես աշխատանքի հարմար մեթոդից, իբրև լերեխանե-
րի համար աշխատանքի հարմար հիմքից—լեթե միայն
այդ աշխատանքը կանոնավոր և կազմակերպված, աշա-
խոյն աստիճանաբար մոտիկից հեռվին անցնելու
կարգը պահպանված և Դպրոցում մենք կանոն չենք
առնում գաժառագիտության վրա, այլ անմիջապես մեր
ուսումնասիրությունն ընդարձակում, հասցնում ենք
ավելի խոշոր չափի, մինչև իսկ արտադրողական փոխ-
հարաբերությունների ուսումնասիրությանը՝ համապե-
տական, հետո նաև համաշխարհային տնտեսության
մեջ։ Այսպիսով, գաժառագիտությունը դպրոցական աշ-
խատանքում ուղեկից և հանդիսանում այն չափով, վոր-
չափ նա հարկավոր և այդ աշխատանքին՝ նրա զար-
գացման վորոշ աստիճաններում։ Դպրոցական աշխա-
տանքում գաժառագիտության դերը ընտով սպառող,
վերջնական չէ. նույնիսկ այն տարիներում, չերբ նա
դպրոցում համարյա տիրապետող և, ինչպես՝ ուսուց-
ման 3-րդ տարում։ Դպրոցականի անձնական առող-
ջարանությունը, ոգի բաղադրությունը, երկկտրակա-
նության մասին դիտելիքների հիմունքները և 3-րդ
տարվա այլ նման հարցեր ընտով գաժառագիտական
չեն։ Բայց նրանք իսպառ կտրված ել չեն այս տար-
վա ընդհանուր կոմպլեքսային աշխատանքից՝ վորքան
նրանք հիմնված են տեղական արտադրողականու-
թյունը, տեղական աշխատանքային գործունեւությունն

ուսումնասիրելու վրա: Պիտի նկատել, Վոր այս հար-
ցերը կապ ունեն վոչ միայն տեղի, այլև ընդհա-
նուր աշխատանքային գործունեություն հետ: Յեթն
ծրագիրը տեղական կապ և սահմանում, այլ միայն
նրա համար, Վոր մենք աշխատանքի գործողության վո-
րոշ աստիճանի վրա չենք գտնվում: Գործունեության չե-
րելաների վորոշ հասակի հետ:

Գաղափարապետական աշխատանքի ժամանակ հա-
ճախ ենք հանդիսատես դառնում տեսածի արհեստա-
կանորեն սահմանափակման՝ մի չերևույթ, վորին չեն-
թարկվում են գաղափարապետական շատ աշխատավորների:
Բայց զպրոցում նման չերևույթ բնավ թուլատրելի չե:
Յեթն մեր գտնվում և կյանքում հաճախ սիրում են
զանգակատունը կամ «հայրենի» գաղափար, այդ չի նշա-
նակում, թե մենք կարող ենք պաշտպանել նման չե-
րևույթ և այդ բանը նվիրագործել զպրոցում: Մենք
շատ լավ գիտենք, թե նման չերևույթները վորքան են
քողարկում, ծածկում լաչն հասարակական խնդիրները
և խնչ խոչընդոտ են հանրագուտ աշխատանքի հանդեպ:
Խնչպես սեփականություն ընդունել և արգելք հանդի-
սանում նոր հասարակական կյանք կառուցելու ձգտու-
մին, ճիշտ աղբյուր էլ զպրոցը «հարազատ գաղափար» (չե-
թն այդ գոյություն ունի) սերը պիտի հենակետ դար-
ձնի՝ ավելի լաչն հորիզոնների հասնելու համար:

Արտադրութային մոտեցումը զերծ և ալգալիսի
քաղքենի չերևույթներից, թեկուզ նրա նպատակը տե-
ղական առորչա չերևույթներն ուսումնասիրելը լինի:
Արտադրութային չերևույթը վարժեցնում, սովորեց-
նում և չսահմանափակվել տեղական մանրիկ չերևույթ-
ներով, այլ, ընդհանրապես, նրանում տեսնել հասար-

պետական ծրագրված աշխատանքի մի մասը, վոր հաճախ կարող և կապված լինել հարյուրավոր իրարիմ տարբեր թեկերի և փոխհարաբերությունների հետ։ Սրա շնորհիվ տանելի մասածիրը, վոր սկզբում արհեստական կերպով սահմանափակված էր գալառագիտական աշխատանքի նեղ շրջանակներով, այնուհետև արտադրութային մոտեցման շնորհիվ լայնանում, հասնում և մինչև խոշորագույն հասի տնտեսական հարտերրությունների, մինչև աշխատանքի և համաշխարհային աշխատավորության միջև չեղած կապի ըմբռնումին։

Քիչ և պատահել, վոր առաջին աստիճանի դպրոցի ուսուցիչներից շատերը շվարած հարց են տվել, թե ՊԳԽ-ի ծրագրի կենտրոնը ինչո՞ւ չե «աշխատանքը» կազմում։ Ինչպես պիտի հասկանալ աշխատանքը դպրոցական ծրագրում, ինչպես պիտի իրագործել ծրագրի այս մասը, վոր աչքան կարևոր և համարվում։ Աշխատանքային հիմունքների վրա գրված գալառագիտությունը մարդու կյանքի մեջ կենտրոնական տեղ ունեցող աշխատանքի մոտին զիտելի և սեալ հատկացողություն պիտի տա։

Գալառագետը տեղի աշխատանքը պիտի ուսումնասիրի տարբեր տեսակետներից.— տեխնիկական, աշխատանքի կենցաղային պայմանների, նրանց կազմակերպման ձևերի, ինչպես նաև նրանց հովուցիայի տեսակետից։ Աշխատանքի ձևերը չենթակա չեն հովուցիայի, և այդ մի կարևորագույն պայման և, վոր չի կարելի անտեսել, վորովհետև մեր նպատակն ավելի շատ զինամիկական և, քան թե սոտառիկ։ Աշխատանքի ձևերը դարգանում, կատարելագործվում են թե վերից, թե

վարից ներդրած ոչ պատճառների ազդեցութեան տակ՝
Վարից առաջացող եվոլյուցիայի ընթացքում մենք գործ
ունենք տեղական արտադրողականութեան, նորմուծու-
թյունների մի շարք վորոնումների հետ, վորոնք մատչե-
լի ու շահեկան են տվյալ պայմաններին: Այդ վորոնում-
ները դրական փոփոխություններ են նշում, վորոնք
թուլաւորելի չեն տվյալ տեղի տնտեսական կառուցված-
քի տեսակետից: Աշխատանքը վերից եվոլյուցիայի չեն-
թարկելը տեղական և կենտրոնական խորհրդային իշ-
խանություններից և կախված: Մովորաբար այդ ձեռ-
նարկումները հիմնվում են տնտեսական աչն տեղեկացնե-
րի չերեան գալու վրա, վորոնց մասին խոսեցինք, տե-
ղական աշխատանքի աչն կոնկրետ վորոնումների վրա,
վորոնք ավելի հաջող են թվում: Պարզ և, վարից բղխող
եվոլյուցիան հարկավոր և, վորպեսզի կարելի լինի հիմ-
նավորել վերից բղխող եվոլյուցիայի ավելի լաչն ձեռ-
նարկումները: Աշխատանքի և նրա կազմակերպման ձե-
վերի ուսումնասիրությունն ավելի արդշունավետ կլի-
նի, չեթե հանրապետութեան աչս կամ աչն շրջանում
կարելի լինի գտնել աշխատանքի կազմակերպման ա-
մենարագմազան ձեւեր՝ ամենահետամնացից ու նախնա-
կանից սկսած մինչև գիտական տեխնիկայի նորագուչն
նովածումների վրա հիմնվածները: Հասկանալի չե, վոր
աչս տեսակի գավառագիտութեան դերը հսկաչական և,
հենց դրա համար ել Պետոյլանն ու նրա տեղական մար-
մինները գավառագիտութեանը իրենց ուշադրութեան և
ազդեցութեան շրջանակում են դրել:

Մարդկային աշխատանքային կարողութեան հետ
միասին ուսումնասիրվում են տեղական բնութեան հա-
րաբերութեւններն ու ուժերը, նրանց ոգտագործման

լեզանակները, տեղական արտադրութիւնն ու այն հասարակական չերեւութները, վորոնք կհայտնարեւոյն գալառի զարգացման պրոցեսում: Իհարկե, պիտի ուսումնասիրել նաև գալառի պոտենցիալ հարստութիւնները—ճահիճները, մարգագետինները, հողի ներսում գտնված հարստութիւնները, վորոնց վրա դեռ աշխատանք չի դրված: Մրան հակառակ՝ հնության հուշարձանների, շինքերի ճարտարագիտական վոճի, հավատալիքների ուսումնասիրութիւնն այժմեականության վրա կոթնած աշխատանքի դպրոցի գալառագիտական աշխատանքում այնքան էլ առաջնակարգ ու անհրաժեշտ խնդիրներ չեն:

Բայց աշխատանքը միայն աշխատանքի ուսումնասիրութիւնը չէ, այլև հենց ինքն՝ արտադրողական աշխատանքն է: Մենք տեսանք, վոր չեթեղալառագիտութիւնը լավ դրված լինի, իր հասարակական-կիրառման մասում կլուծի և այս խնդիրը:

Գալառագիտական աշխատանքն այսպես հասկանալով և միայն, վոր դպրոցի առաջ կարելի կլինի այժմեականության ավելի կենսական ու կարևոր խնդիրներ դնել, վորպեսզի նա իվիճակի լինի կատարել իր հասարակական դերը: Յեւ պիտի նկատել, վոր շատ տեղերում, ուր դպրոցն այսպես ուղիղ և հասկացել գալառագիտության նշանակութիւնը, կարողացել և ուսումնասիրել տեղական գյուղացիական տնտեսութիւններն՝ իրրև այդ ձևի արտադրողական, մասնավորապես գյուղատնտեսական ձեռնարկումներ, վորոնք մեր պայմաններում ավելի չեն տարածված և աչքի ընկնող նշանակութիւն ունեն:

Մասնագետ չեմ, ուստի և չերկար չեմ խոսիլ գյու-

դացիական տնտեսութեան ուսումնասիրութեան մասին, մանավանդ վոր աչգ հարցն էլ շատ խոշորներէց է: Այս ասպարիզում առաջնակարգ հարցերից մեկն էր դեռ 1923 թ. Լուսժովիտմատի կողմից հաստատված հասարակագիտական ծրագիրն՝ ուսուցման 5-րդ տարվա համար: Հենց այս ծրագիրն էլ՝ մի փոքր կրճատված, հիմք ծառայեց այն ծրագրին, վոր 1924 թ. ուսուցիչների վերապատրաստման բազմաթիվ դասընթացները մշակեցին: Այդ ծրագիրն այսպէս ձևակերպվեց.

«Տեղական գյուղացիական տնտեսութեան» ուսումնասիրութեան ծրագիր (տես Յա. Բ. Գալլիս. Սոցիալական դաստիարակութեան աշխատավորներ վերապատրաստելու դասընթացներ): Վորոշումն հիմնական ելեմենտների, վորոնցից կազմված է տնտեսութեանը: Տնտեսութեան նպատակը: Տնտեսական պլանը: Տնտեսութեան զարգացման նպատակով որ ու աննպատու պայմանների (բնութեան, տնտեսական, կենցաղային) համառոտ բնորոշումը: Տնտեսութեան ուժն՝ ըստ հողի, անասունների, գործիքների, բանվորական ուժի:

Հոդովտագործման բնույթը: Սերմաշրջանառութուն, նրա առաջադրումները: Կուրսուբանների բնույթը, նրանց աշխատանքի տարողութեանը: Տնտեսութեան կողմնակի ճշուզերը: Բերք և նրա տատանումները: Տնտեսութեան բյուջեն. նրա դրամական և միջերաչին մասը. այս մասերի փոխադարձ առնչութեանը: Աշխատանքային բյուջե—բանվորական ուժ և նրա ոգտագործումը. բանվորական ուժի պահանջ՝ ըստ տարվա լեղանակների: Ընտանիքի զանազան անդամների աշխատանքը: Ոժանդակ զբաղմունքներ, նրանց ծագումն ու դերը տնտեսութեան մեջ: Գյուղատնտեսութեան հետ կապ չունեցող աշխատանք դրսում և նրա դերը:

Այսպիսի ծրագրով աշխատանքը կարող է չեղիք տեսակ բարգուժչան հասնել.

1. Ուսումնասիրում են վարկե առանձին գյուղական տնտեսութուն, 2. Ընտրում են տարրեր տիպի առանձին գյուղացիական ընտանիքներ—հարուստ, միջակ և չքավոր, և 3. գյուղի ընտանիքները կարգ-կարգ ուսումնասիրվելով (կամ, չեթե մեծ գյուղ է, նրա մի մասն), ամբողջ գյուղի տնտեսութչան մասին ընդհանուր չեղրակացութչուն են տալիս: Տալիցկի (Մոսկվայի նահանգ) առաջին աստիճանի դպրոցում գյուղացիական տնտեսութչան ուսումնասիրութչան համար ընդունված է հետևյալ սխեման—ապարակ, ալդի և բանջարանոց, շենքեր (գնահատութչամբ), տան կահույք, բակի և գյուղատնտեսական մեռչալ կահույք, տնասուններ և մեղվանոց, տնվորները, շնչապատկան հող, անասունների կերի հաշվեգումար՝ ամիսներով և ըստ անասունների տեսակի, կովերի կիթը. տվչալ տնտեսութչան հավքերը, տվչալ տնտեսութչան գրամագլուխները, այս բոլորի չեղրակացութչունը—«Մեր գյուղացիական տընտեսութչունը» ժողովածուն: Հարկավ, բացի գյուղացիական տնտեսութչունն ուսումնասիրելուց, կարելի չե ուսումնասիրել նաև գյուղատնտեսական արտադրութչան ուրիշ ձևեր ևս—կոլլեկտիվ տնտեսութչուն, խորհրդային տնտեսութչուն և այլն: Բայց հաճախ դպրոցն ուսումնասիրում է նաև տնայնագործութչունը, արհեստագործարանը, փոխադրական միջոցը: Ուսումնասիրվում է նաև «գյուղն ու քաղաքն՝ իրենց փոխհարաբերութչուններով» ընդհանուր թեման: Այս կամ այն նշութի շոշափումը կախված է ուսուցման տարուց, դպրոցի աստիճանից, նրա միջոցներից և շրջապատող հանգամանքներից:

Այս կամ այն արտադրութի տնտեսական ուսում-
նասիրութիւնը, այսինքն, ըստ մեր ծրագրի՝ պալատա-
դիտական աշխատանքի կողմերից մեկը, մեր դպրոցում
գերազանցօրէն լաշն կերպով և ծավարկել: Նուէնը չի
կարելի ասել բնութիւնը բաժնի մասին, վորն, անշուշտ,
ներկայումս վոչ միայն չերկրորդական տեղ և բռնում,
այլ կարելի չէ ասել մոտացված և: Թե ինչն մեզնում
զանազան տեղերի բնագիտական անհրաժեշտ հետազո-
տում չի կատարվում, զրա պատճառները շատ են: Զի
կարելի անտեսել մեզնում բնապատմական գիտելիքնե-
րի սակավ տարածված լինելը, բնութիւնն ուսումնա-
սիրող ձեռնհաս մարդկանց պակասը: Այդ անպատրաս-
տութիւնը պատմականորեն և առաջ չեկել: Յեթե Են-
գելսի ասելով՝ Մարքսն ուշագրութեամբ հետեւել և բնա-
դիտութեան բնագիտական տեղի ունեցող չուրաքան-
չտուր չերեւելի, նուէնը չի կարելի ասել մեր ինտելլի-
գենտ հասարակութեան մասին, չեթե նուէնիսկ նա պատ-
կանելու լիներ Մարքսի կողմնակիցների թվին: Ուսուց-
չական աշխատելում միայն բնագիտութեան ուսուցիչն եր
շատից-քչից ճանաչում բնութիւնը. թեպետ հաճախ
նա չէլ եր անձեռնհաս լինում՝ ինքնուրուէն կերպով
տանելու բնութեան գիտողութեանները: Առաջին աս-
տիճանի դպրոցի ուսուցչութիւնը բնագիտական աս-
պարիզում խզուել, նուէնիսկ սխալ տեղեկութեաններ
ուներ և ունի, ունեցածն ել համարյա միշտ միայն գրքի
տեղեկութեաններ են չեղել:

Մեր ինտելլիգենտ շրջաններում առաջվա նման գո-
յութիւն ունի սեր դեպի գիրքը, բացառապես գեպի
բանավոր մարդանքները, գեղեցիկ գրականութեանն ու

արվեստները: Այդ սերը ժառանգաբար մնացել է նախ-
կին աղնվական-աղաչական խավերից, վորոնցից որի-
նակ առավ նախ՝ խոշոր, ապա նաև մանր բուրժուա-
զիան: Իսկ հեղափոխական աջնալիսի մոմենտներում,
ինչպիսիք այժմ են, հասարակական և քաղաքական
խնդիրներին և հսկայական տեղ տրվում. և այս միան-
գամայն հասկանալի չե: Սակայն քաղաքական շար-
ժումից ու տնտեսական հարաբերությունների թա-
փից բղխում է, մոտ ապագայում ել հուժկու հոսան-
քով հետաքրքրություն և վարդանալու գեպի տնտե-
սական պրոցեսի տեխնիկան, վոր իր հիմքում, նույն-
իսկ մանրամասնություններում, ինքը բնագիտությունն
և: Մարդկություն հենց իրեն մեջ մշտապես կատա-
րած պրպտումից, լինեն այդ չերևույթները կենցա-
ղային—արտացոլած գրականության մեջ, թե մարդ-
կանց փոխհարաբերությունների—արտացոլած եկոնո-
միկայում, ցանկություն և առաջ գալիս մանրադննին
ուսումնասիրությունը լրացնել բնության, նրա պաշ-
մանների, որենքների, հնարավորությունների ուսում-
նասիրությունը: Պիտի նկատել, վոր թե անցյալում,
թե ներկայում, թե նշած գալիք որերում գեպի բնա-
գիտությունն առաջացած հետաքրքրության ժամանակ
միշտ մեկնում գրեկորվում և բնությունն ուսումնա-
սիրելու ակադեմիկ կերպով գիտական բնույթ ունեցող
աշխատանքի փաստը: Մեզնում բնության ուսումնա-
սիրությունն ըստ մեծի մասին աջնալես և դրված, վոր
չի պատասխանում ազգարնակության մասսայի առա-
ջադրած հարցերին: Այդ մասսան վոչ թե մաքուր գի-
տելիքներ և պահանջում՝ գիտեցած լինելու համար,
այլ տնտեսական կյանքի, կոնկրետ չերևույթների ու-

սուսնասիրութիւնն, աշնալիսի կշանքի, վորի նպատակները տարզ են ու հասկանալի: Նա պահանջում և կշանքում անմիջապէս կիրառելի գիտելիքներ:

Այս նկատառումներն ել բնորոշում են աշն բնագիտական—գալառագիտական աշխատանքը, վոր մեր դպրոցը պիտի տանի: Ներկայումս իսպառ պիտի հրաժարվել գալառի բարդ ու համաշնապարփակ ուսումնասիրութիւնից, ինչպէս, որինակ, նրա կենդանական, բուսական աշխարհների ամբողջական ուսումնասիրութիւնից, վոր պահանջում և մի շարք տարիների, գերազանցորեն վարակչալ մասնագետների գիտական մեծ ճշտութիւնն պահանջող, զուտ ակադեմիկ աշխատանք, վորի կենսական արժեքը մեկեն չի չերեում, մեկեն չի արտահայտվում: Համաձայնենք, վոր դեպի մաքուր գիտութիւնն ունեցած նախկին աղայական վերաբերմունքի շարունակութիւնն և այդ, վոր անփոփոխ անցել և բարձրորակ ինտելլիգենցիային. առորչա կշանքի առաջադրած խնդիրներից, աշխատավորների կշանքից մեծամտորեն հեռանալ և նշանակում այդ, ուստի և անթույլատրելի չե աշխատավորական դպրոցի համար, վոր ամբողջապէս այժմեշականությամբ ու առորչա կշանքով և ապրում: Աշխատանքի դպրոցը դավառի բնական առանձնահատկութիւններն ուսումնասիրելու աշնալիսի ուղիներ պիտի բանա, վորոնք և բավական հեշտ, և ուժերից վեր չլինեն և արագ մոտեցնեն նպատակին, աշն և՛ տեղական տնտեսութեան բարգաւաճմանը: Այս մեթոդը բնորական մեթոդն և, վոր կարելի չե հակադրել ամբողջական գիտական հետազոտման մեթոդին: Մնարդար կլինի, չեթե մենք բնորական մեթոդը գիտական չհամարենք: Այս մեթո-

դի գիտական: լինելը բավականաչափ իրականացած
 կլինի, չեթե նա գիտական ճշտություն ունենա, կարողանա
 բավարարել դեպի առաջադրումներն ու չեղրա-
 կացությունն ունեցած քննադատական վերաբերմունքի
 պահանջները, չեթե նա բավարար չափով որչեկտիվ լինի:
 Յեթե մենք չսկսենք բոլորովին լրիվ ուսումնասիրել մեր
 գավառի անտառներն՝ իրենց բոլոր բարդություններով,
 այլ հետադուսենք աչնպես, ինչպես սովորաբար կատար-
 վում է անտառարուծության մեջ, աչսինքն՝ ընտրենք ան-
 տառի կյանքի ամբողջ կոմպլեքսն ընդգրկող բազմա-
 կողմանի հարցերից ավելի ուշագրավներից մի քանիսն,
 այդ գեպքում այդպիսի ընտրական գավառագիտական
 հետադոտությունն ել է կատարելապես գիտական կը-
 լինի, և գալրոցի ուժին ու տեղական պահանջներին
 համապատասխան, մանավանդ չեթե հարցերն ընտրել
 կարողանանք: Այս մեթոդն իր մեջ պարունակում է
 գավառագիտական գալրոցական աշխատանքի միայն
 մի կողմը: Մյուս կողմից, գալրոցը պիտի պարզ ու
 հեշտ ուսումնասիրի հենց տեղական անտառը, մարգա-
 գետինները, հողը և այլն. իսկ անտառը, մարգագետին-
 ները, հողը չուսումնասիրելը, իհարկե, գործնակա-
 նում նույնը չէ: Այն ժամանակ, չերը մարգագետինի,
 անտառի ու հողի մասին ընդհանուր գիտելիքներ
 գրքերից ել կարելի չե ձեռք բերել, տեղական բնա-
 կան որչեկաների և նրանց առանձնահատկությունների
 մասին գիտելիքներ կարելի չե ձեռք բերել միայն և
 միայն տեղն ու տեղը ուսումնասիրելով նրանց: Բայց
 ուսումնասիրելիս պիտի կարողանալ այդ հարցերն ի-
 րար հետ կապակցել, վորպեսզի պարզ լինեն նրանց
 փոխհարաբերությունները. իսկ այդ հեշտ է միայն այն

դեպքում, չեթե նրանց վերցնենք վորպես գավառի առանձնակի արտադրող ուժեր: Բացի՞ դրանից, ինչպես վերն ել վորոշվեց, աշխարհի ուսումնասիրություն պիտի կատարել միայն բոլոր այս բնադատմական որոնելաների և հոգերի տնտեսական կիրառման, պիտանիության և արտադրիչ առանձնահատկությունների ֆոնի վրա: Հետևաբար՝ այս բնական-գիտական ուսումնասիրությունը միանգամայն տնտեսական կերպով դառնում և տվյալ գավառի կյանքի տնտեսական, հասարակական և քաղաքական հարցերի ուսումնասիրություն:

Այս սկզբունքները կիրառելով, չես ստացա գալլոցի արտադրողական գավառագիտական աշխատանքի ստորև առաջ բերած սխեման (եջ 28), վոր մշակել եմ՝ նկատի ունենալով միայն գյուղատնտեսական արտադրողականությունը:

Աշխատանքի հիմք կազմում և, ընդհանրապես, մարդկանց արտադրողական-աշխատանքային գործունեության ուսումնասիրությունը: Մարդկանց աչգալիսի աշխատանքի կոմպլեքսից մենք կերտում ենք մի գյուղատնտեսական արտադրողականություն, իսկ այս վերջինից՝ նրա մի վորևե ձևը, որինակ՝ գյուղացիական տնտեսությունը: Կանգ առնելով այս թեմայի, տեղական գավառի գյուղացիական տնտեսության վրա, մենք աչն ուսումնասիրում ենք չերեք տեսակետից.— 1. տնտեսության բնական պայմաններ, 2. արտադրողատեխնիկական և 3. սոցիալ-տնտեսական պայմաններ: Բայց այս պայմանների, ինչպես նաև նրանց ստորաբաժանումների ուսումնասիրությունը իրարից առջատ չի կատարվում, ալ ընդհակառակն՝ ներքուստ փոխադարձորեն կապակցված: Այս աշխատանքն ամ-

Ս Խ Ե Մ Ա.

դպրոցի արտադրողական գալխաւագիտութեան
 ա շ խ ա ս ա ն ֆ ի

Մարդկանց արտա-
 դրողա- աշխատան-
 քային դարձունե-
 յութիւնը.

Դիուդ - տնտ. արտադրանքի ձեւերն ու նրանց պայմանները.

Սոց. տնտ.
 պայմանների
 ուսումնասիր.

Արտադրողա- տեխ-
 նիկ. պայմանների
 ուսումնասիրութ.

Բնական պայման-
 ների ուսումնասի-
 րութիւնը.

Կապ շուկայի
 հետ.

Հողագտագործ-
 ման և հողաշի-
 նարարական
 խնդիրներ.

Արտադրողական
 տեխնիկայի մա-
 կերեսը.

Ագրարային բա-
 զարականու-
 թիւն.

Խորհրդային էշ-
 խանութիւն և
 Բ. Կ. Կ.
 և այլն

1 Հողատեսքեր 8, 9,
 10, 11

2 Կուլտուրաներ. 9, 10

3 Սերմաշրջանա-
 ութիւն. 9, 10,
 13

4 Կենդանաբուծու-
 թիւն. 8, 11,
 13

5 Կենդանի և մե-
 ոյալ խնդինտար. 9, 10,

6 Ոժանդակ դրադ-
 մունք. 9, 10,
 11, 12,
 13

7 Բանվորական
 ուժ. 9, 13

8 Բեւեռք. 1, 4

9 Կլիմա և վոսու-
 գումն. 1, 2,
 3, 5,
 6, 7

10 Հող և ընդերք. 1, 2,
 3, 5,
 6

11 Բուսական համա-
 խմբակցութիւն. 1, 4,
 6

12 Կենդանական
 աշխարհ. 6

13 Ազգաբնակիւ-
 թիւն 3, 4,
 6, 7

Դաժառի արտադրողական
 ուժերի վերելքը.

բողջանում է մեր գաղափի արտադրողական ուժերը բարձրացնելու համար տարած աշխատանքը պլանա-վորելով և կյանքում իրականացնելով: Այսպես ե դըպ-րոցի սխեմայի և աշխատանքի ընդհանուր պլանը՝ ար-տադրողական գաղափարադիտության գծած ընազավա-ռում: Հոգվածներից յուրաքանչյուրը մի շարք ստորա-բաժանումներ ունի. որինակ՝ բնության պաշտանների ուսումնասիրությունը բաժանվում է՝ ռեյնֆի, հողի ըն-դերքի, կլիմայի, վոռոգման, հողի, բույսերի համախըմբ-ման, կենդանական աշխարհի, մարդկային բնակչու-թյան:

Արտադրողա-տեխնիկական պաշտաններն ել իրենց հերթին բաժանվում են՝ հողատեսքեր*, կուլտուրական բույսեր, սերմաշրջանառություն, անասնաբուժություն, մեռյալ և կենդանի ինվինտար, սժանդակ զբաղմունք, բանվորական ուժ և նրա բաժանումն՝ ըստ սեզոնների: Սոցիալ-տնտեսական պաշտանների բաժինը չես հատուկ ուսումնասիրության չեմ չենթարկել, նրա հիմնական մո-մենտները թված են սխեմայում:

Բնության բոլոր չերեւելիքները մի հիմնական, հատկապես աշխարհագրական դրության ֆունկցիա-ներն են. նա չե վորոշողը, նրանից ել կախված են, բացի, իհարկե, չերկրի «ընդերքից»: Բոլոր արտադրողա-տեխնիկական պաշտանները կապակցողը դչուղա-տնտե-սական արտադրողականության կազմակերպման խըն-դիրն ե: Հետազայում չես կնշեմ արտադրողականու-թյան ընական և արտադրողա-տեխնիկական պաշ-տանների մեջ չեղած կապի վորոշ ուղիներ, վորոնք

* Угодье — հողատեսք այսպես ե ընդունել մեր պետհամա-լսարանը — Ծ. Թ.,

կարելի չե վերականգնողական աշխատանքի առանձին թեմաներ ընդունել՝ ընտրողական մեթոդով: Սխեմայում այս թեմաները (1—13) ցույց են տրված վերոշ գործոններ միացնող թվանշաններով (վանդակիկների աջակողմի փոքր թվերը ցույց են տալիս ամեն մի վանդակիկի կապը մշտաների հետ):

Արտադրողականության տեխնիկական և բնական շատ գործոնների վրա տեղի ունեցնող ահապահողություն ունի: Անկասկած, ունեցնող այս կամ այն ձևովերը պայմանավորվում են տեղի տարրեր վտարումով ու խոնավութամբ. իսկ սրանից առաջ և դալիս ունեցնող հետ շատ սերտ կապված հողի տարրեր դասավորում. հողից ու ունեցնողից էլ կախված է տվյալ գավառի բույսերի տեսակների և կենդանական աշխարհի դասավորումը, սրանից էլ հաճախ կախված է լինում մարդու բնակությունը դասավորումը, վեր չերբեմն մոտենում և ջրաբաշխ ակունքներին, չերբեմն էլ, ընդհանրապես, բարձրագույն տեղեր և բնում շրջապատող խոնավ տափարակների ու ճահիճների մեջ: Տեղի միկրոկլիման շատ կախում ունի ունեցնողից, առ վեր հաճախ նրա ազդեցությունն անսուսուսելի մեծ է լինում: Ռեյսնեի ազդեցությունը մթնոլորտային տեղումների քանակի վրա շատ հետաքրքիր կերպով և չերբեմն չեկել Սամարայի շրջանում (տես Դ. Մ. Շչուկինի հոդվածը Սամարայի նահանգի գավառագրական ժողովածվում, չեր. 64), ուր Սոսնովի Սոլունցում, վեր ընկած և Սամարայի շրջանի գետակեռամանի կենտրոնում, ծովի մակերևութից մոտ 200 մետր բարձր, 10 տարվա դիտողությունները տարեկան 473 տեղումներ են տվել, այն-ինչ հարևան Բեդենցուկում, վեր միայն Սոսնովի Սո-

լոնեցից 30 վերստ և հեռու, բայց ծովի մակերևութից
եւ 47 մետր և բարձր, մոտ 322 միլիմետր տեղումներ
են լինում—աչն եւ աշնան և ձմռան տեղումների մեջ
առանձնապես մեծ տարրերութուն և նկատվում։ Այս
բոլոր ավյալները ցույց են տալիս, Վորսեկի ազ-
դեցութունը հիմնական ազդեցութուններից մինն և, վո-
րոնք պայմանավորվում են տեղական կշանքի պայ-
մանների մի ամբողջ շարքով։ Հենց դրա համար եւ
տեղական սելեկցի և նրա պայմանների ուսումնասի-
րութունը շատ ուսանելի չէ։

Ուշադրաւ և, վորսեկի համար սելեկցի ուսումնա-
սիրելը, վորպես խիստ նկատելի չերևույթ, շատ մատչելի
ու հեշտ և։ Սովորաբար սելեկցի ազդեցութունը նաև
սուր և արտահայտվում էնության ալլ ֆակտորների
վրա։ Սրա հետ միաժամանակ սելեկցի սերտ կապված
և տնտեսության արտադրողա-տեխնիկական պայման-
ների հետ։ Ըստ հողի տեսակների և նրանց խոնավու-
թյան առտիճանի, վորի սկզբնապատճառներն, ինչպես
տեսանք, սելեկցի չերևույթներից են կախված, մեզ-
նում դասավորվում են գլուխատնտեսական հողատես-
քերը։

ՌԽՍՀՄ-ի հյուսիսի ջրային անջրպետներում սո-
վորաբար անտառային մասսիվներ են, լանջերին, ուր
հողը շատ սննդահութեր և պարունակում, դաշտեր են,
լանջերի ստորոտներում, տափարակներում՝ մարդագե-
տիններ ու լանջարանոցներ։ Բնության այս սովորա-
կան չերևույթներն առանձին ուշադրութուն չեն գրա-
վում, մինչդեռ չեթե նրանք գիտականորեն հիմնավոր-
վեն, տեղացիների աչքերը կբանա՞ն տեղական բնու-
թյան մեջ գոյութուն ունեցող խոր, բայց դեռ չճանաչ-

ված չերևուլթների վրա: Անտապատների ջրանջրպետա-
 չին տարածությունների վրա, ուր սեահող ե, դաշտա-
 վայրեր են, խոկանձրեածեծ լանջերը՝ կամ վախտ թփուտ-
 ների ու անտառուչին բուսականության ապաստան,
 կամ անասունների արոտատեղեր են: Մեկլեֆի ձևերի
 այս կամ այն կերպ դասավորված լինելը բավական
 պարզ ու վերջնական չե ազդում տեղի կերի, հետևաբար
 նաև անասնաբուծության վրա: Վերջապես, վորպես
 մեր ոեկլեֆի բացասական չերևուլթ, պիտի մատնանշել
 նաև ձորերի չերևան գալը և գլուղերի ճանապարհների՝
 դրանից ել կախում ունեցող չերկարությունը: Մեկլե-
 ֆից կախում ունեն նաև ճանապարհների դասավորումն
 ու դրանից կախված հաղորդակցության խոչընդոտները:
 Հիմնական և ահագին նշանակութուն ունեցող բնա-
 կան չերկրորդ գործոնը կլիման ե, վոր թե ոեկլեֆի
 միջոցով և թե անմիջականորեն ազդում ե համարյա
 մշուս բոլոր բնական չերևուլթների վրա: Մենք տե-
 սանք, վոր կլիմայական չերևուլթները մասամբ կա-
 խում ունեն ոեկլեֆից: Բայց առանձնապես արժե հե-
 տեղ կլիմայի ազդեցությանը արտադրողա-տեխնիկա-
 կան գործոնների վրա, և կտեսնենք, թե ինչպես կլի-
 ման շատ կամ քիչ չափով ազդում ե այս բոլոր գոր-
 ծոնների վրա: Հիրավի, հողատեսքերի տեսակներն ու
 նրանց համեմատական տարածվածությունը պարզ կեր-
 պով կախված ե կլիմայից: Իզուր չե, վոր մենք այս-
 պիտի ստորաբաժանումներ ունենք՝ անտառա-մարգա-
 պետա-դաշտային, անտառա-դաշտա-մարգապետային
 և այլ սրանց նման գլուղատնտեսական շրջաններ: Միան-
 վամայն հասկանալի չե կլիմայի ազդեցությունն այս կամ
 այն կուլտուրական բույսի ընտրության վրա. բայց հայտ-

նի չե և աչն, վոր աչս ուղղութեամբ մենք ճշտած դիտե-
 լիքներ չունենք: Այսպես աստիճանաբար տարածվում
 են դեպի հյուսիս արեածաղկի, պամիդորի և ուրիշ նման
 բույսերի կուլտուրաները, նաև վաղահաս սրտատու
 ծառերի և հացահատիկների սրինակներ: Զանազան սեր-
 մաշրջանառություններ վորոշ չափով կախված են տեղի
 կլիմայից, ինչպես նաև աչս կամ աչն կենդանի կամ մեռյալ
 ինվենտարի գործածությունը և նրանց պահանջի քա-
 նակը: Գյուղացիական տնտեսութեան մեջ մեր ոժանդակ
 գրազմունքները բացարձակորեն կախված են կլիմայից,
 ինչպես նաև տնտեսութեան մեջ պահանջված բանվո-
 րական ուժի քանակը և նրա բաշխումն ըստ սեզոն-
 ների: Միայն անասնաբուծությունն է, վոր կարող և
 կախում չունենալ կլիմայից, աչն ել չեթե անասուն-
 ներն ախոռի չեն կապված, և վոչ թե մեր պայմաննե-
 րում, ուր նրա կախումը բնությունից՝ ավելի պակաս
 չե, քան բուսաբուծությունն և: Անհրաժեշտ և ընդ-
 գծել միկրոկլիմայի ազդեցությունը, վորի հետադոտ-
 ման գործում ի վիճակի չե միայն դավառագիտությունը:
 Գալանի վոռոգումը վոչ միայն կլիմայի հետ միասին
 և ազդում, վորպես նրա անմիջական հետևանք, աչլև հա-
 ճախ բոլորովին ինքնուրույն կերպով, չեթե, իհարկե, ազդ-
 տեղ հեռվից հոսող մեծ գետեր կան: Տեղի վոռոգմանը
 մենք կարող ենք տարբեր տեսակետներից մոտենալ.—
 մեզ կարող և հետաքրքրել ջրացանցը, նրա ծավալը,
 առավելություններն ու թերությունները՝ գալանի վո-
 ռոգման և նավարկելիութեան տեսակետից. գետերի
 ձկնաչին հարստությունը, գետերի մեջ գտնվող կեն-
 դանի ուժը— «սպիտակ ածուխը», աչլև չեղած ջրերի
 քանակն ու վորակը՝ խմելու և գործարանային կարիք-
 ների համար:

Մոսկվա-գետի համար—Մոսկվա քաղաքի և նրա շրջակայքում մենք կազմել ենք գավառագիտական աշխատանքի այսպիսի սինոմ.

Մ ո ս կ վ ա - գ ե տ .

Յեճք=քեմաճեք.

Նրանց զարգացումը.

1. Գետը վորպես հաղորդակցության միջոց.

Տեղական հաղորդակցություն նախագնացություն Մոսկվա-գետով և Ոկայով: Մոսկվայի նախահանգիստը—նրա ողտաղործումը, ֆարվատների խորացումը, ջրաբաշխումը:

1ա. Գետը վորպես շարժիչ.

Ջրընկեց, կենդանի ուժ, ամբարտակներ (փուշտա) և ջրաղացներ, ելեկտրիֆիկացիա, «սպիտակ ածուխ» պաշար:

2. Գետը վորպես ջրամատակարարման աղբյուր—ա. խմելու համար.

Աղտոտվելը, բնական պտուժ. ջրմուղ, ջրի գնահատումն ըստ միկրոֆլորայի, ջուրն իբրև լուծույթ, նրա բաղադրությունը:

բ. Գործարանային ձեռնարկությունն երի և ելեկտրոկաշանների համար.

Պահանջված ջրի քանակը, ջրի աղտոտվելը, նրա ջերմության աստիճանը:

3. Գետը վորպես ուտակար հանածոների հայտարերելու և հանելու աեղ:

Կրանյութեր, ավազուտներ, հատակի ավազ, Մոսկվա-գետի պատմությունը, նրա ծագումը:

4. Ձկնաչին հարըս-
տութիւնն.

5. Գետը և գլուղա-
անտեսութիւնը.

6. Գետի կյանքն ըստ
տարփա չեղանակների.

7. Գետահովտի կյան-
քը.

8. Գետը և ֆիզիկա-
տաբ.

Ձկները՝ գետում և նրա վտակ-
ներում. ձկների կերակուրը.
ձկնարածութիւնն:

Մոսկովա-գետի ալագան. գլու-
ղերի դառաւորութիւնն ան-
ցլալում և աչժմ. լեռնաչին
ափը և նրա առանձնահատկու-
թիւնները. ախուռք. գաշտա-
չին ափ. ջրոցոց մարդագե-
տիներ և նրանց ալագով
ծածկվելը:

Սառուցների կանգ առնելը.
ջրի բարձրանալը, ափերից
դուրս գալը. ջրի քանակը, նրա
ջերմութիւնը քնթացքը տար-
վա մեջ:

Տերրասներ, սահանքներ, ջրով
լի հին գետահուներ, լճեր:

Լողալը, նավակներ, չմշկելը:

Բուշերի խմբավորումն ինկատի պիտի առնել
գլխավորապէս աչն տեսակետից, թե նրանցից գլուղա-
անտեսական ինչպիսի հողատեսքեր են կազմվում, աչ-
ինքն՝ վնն և նրանց իրական և հնարավոր ոգտագոր-
ծումը, և նրանց վորակն ու արդշունավետութիւնը
բարձրացնելու համար ինչ ձեռնարկումներ են հնարա-
վոր ու անհրաժեշտ:

Գետանական աշխարհը տվյալ շրջանի համար
համեմատաբար սլակաս կարեորութիւնն ունեցող գոր-

ծան և, վոր համարչա չի ազդում տեղի անտեսութեան արտադրողա-տեխնիկական պայմանների վրա: Միայն միքանի ոժանդակ դրազմունքներ— ձկնորսութեւնը, վորսորդութեւնը, կախում ունեն տեղի կենդանական աշխարհից: Բայց և այնպէս, փաստաւոր կենդանիների և նրանց դեմ պաշտարի խնդիրն, ինչպէս նաև ոգտա-կարների հարցը պիտի մանրազնին ուսումնասիրել, վորպէսզի կարելի լինի բնական լեքուլթների աչս կողմը կանոնավորել՝ անտեսական ոգտադործման նպա-տակով:

Ինչ վերաբերում և վերջին թեմային— բնակչու-թեանը, պիտի ասենք, վոր հարցերի քանակը և հե-տազոտման կողմերն աչնքան մեծ են, վոր հարկադրը-ված ենք նրանց թիվը սահմանափակել: Վորքան էլ մենք բնակչութեւնը դիւենք բնական պայմաննե-րում, մենք նրան կգիւենք միայն վորպէս արտադրող ուժ. հետեաբար աչնտեղ նշանակութեւն ունեցողը նրա թիվն և, բաժանումն ըստ սեռի ու հասակի և նրա արտադրողական տեխնիկան. աչսինքն՝ բնակչութեան տեխնիկական գիւելիքների դումարը. սրա մեջ չի մտնում բնակչութեան բաժանումն ըստ մասնագիտու-թեան, ըստ դրազմունքի:

Արտադրողա-տեխնիկական պայմանների «բան-վորական ուժ» հատվածին վերաբերում են հետեալ խնդիրները՝ բնակչութեան խտութեւնը, գլուղերի տե-սակները և նրանց հեռավորութեւնը դաշտերից և խո-տատեսքերից, բանվորական ուժի բաշխումն ըստ սե-զոնների և ըստ շրջանների: Մարդուն վերաբերող հարցերի մեծ մասը վերաբերում է արտադրողականու-թեան սոցիալ-տնտեսական պայմաններին, և մեր հենց

մի փոքր առաջ թվածներն ել զարգանում են սոցիալ-տնտեսական պայմանների ազդեցության տակ:

Այս բոլորից պարզ է, վոր շոշափած մի ամբողջ շարք հարցերն ավելի համոզեցուցիչ ու հետաքրքիր կերպով լուսաբանած լինելու համար կարևոր են վոչ միայն տեղական ավյալները, այլև հնարավոր պիտի լինի համեմատել նրանց այլ տեղերի ավյալների հետ. հետաքրքիր է՝ վոչ միայն «Բնչպես և մեզ մոտ», այլև ալի, թե «Բնչպես և ուրիշ տեղերում»: Այստեղից ել հետևում է, վոր աշխատանքի շրջանակը պիտի լայնացնել և ուրիշ տեղեր ևս ներառել: Այս բանում դպրոցական գավառագիտական աշխատանքը տարբերվում է ընդհանուր գավառագիտական աշխատանքից: Ուրիշ տեղերի մասին տեղեկութուններ ստանալը հնարավոր է վոչ միայն գրքերից, վոր կվարժեցներ գրքերով աշխատելու ինքնին ոգտակար դադմունքին, այլև ուրիշ տեղերի դպրոցների հետ՝ համակազմութեամբ, վորի մասին ասված է աշխատանքի բաժանման աղյուսակում՝ ըստ տարիների: Պետք է ասել, վոր դպրոցների հետ համակազմութուն ունենալու հարցը մի շարք դպրոցներում արդեն խոսքից իրականութուն է դարձել. այնպես վոր, այդտեղ անիրագործելի, անրջական (ուսուպիկ) վոչինչ չկա: Այս բոլոր նկատառումներն ինձ թույլ են տալիս առաջադրել տեղական բնությունն ուսումնասիրելու գավառագիտական աշխատանքի սլան, ծրագիր, կապելով այդ ուսումնասիրութունը բնակչության արտադրողական աշխատանքալին գործունեցության վորոշ խնդիրների հետ. այդպես են պահանջում արտադրողական գավառագիտության հիմունքները:

Գովառի ար- սագրողական ուժերը.	Բնական-գիտա- կան ուսումնա- սիրութեան բե- մաներ.	Կապ՝ ազգաբնակչու- թան հետ և ազգաբնակչու- թան հետ.
1. Ին- քն.	Նրա ձեռքն ու ծագումը. ջրալին անջրպետները, հովիտները, լան- ջերը, ձորակ- ները:	Հողատեսքերի, ճանապարհ- ների, ճանապարհների և գյուղերի լեռնաշղթաները, կլիմայական առանձնահատ- կություններ. դասավորումը ըստ տեղեկության ձևերի:
2. Հողի բն- դերքը.	Տեղի լեռնաշղթա- նական կազմու- թյունը. հանքա- լին հարստու- թյուններ, լեռ- նալին տեսակ- ներ, հանքեր, հանածոներ, հա- նածո վառելիք:	Շինանյութ, վառելիք, հա- նածո հում նյութեր՝ դուր- ծարանային արդյունաբեր- ություն համար. հանածո պարարտանյութեր, գիպս, ֆոսֆորիտներ և այլն:
3. Կլի- մա.	Յեղանակի տա- րբերքը, տարվա լեղանակները. նրանց առան- ձնահատկու- թյունները, տե- ղական կլիմա, միկրոկլիմա:	Յեղանակի գույնավորումը տե- ղական նշաններով: Յեղա- նակի նշանակությունը տե- ղական տնտեսության մեջ. աշխատանքի բաշխումն ըստ տարվա լեղանակների—աշ- խատանքի որակագույնի կլի-

մայի ազդեցութունը տեղական գյուղատնտեսութեան և բնակչութեան առողջութեան վրա. քամուռի ոգտագործում:

4. Վոռոգման
Մակերեսային և
գրունտային
ջրեր. նրանց
քանակը (կապը
կլիմայի հետ)
և բաշխումը
(կապ ուլեֆի
հետ). վոռոգման
ազդեցութունը
տեղական ուլեֆի
վրա. գետեր,
առվակներ.
նրանց կշանքը:

Վոռոգման ազդեցութունը
տեղական հողատեսքերի,
կուլտուրաների բաշխման
վրա. արդշունարերութեան
կազմակերպութեան, ճանապարհների
և բնակավայրերի
բաշխման վրա: Ջրերը վորպես
հաղորդակցութեան ճանապարհներ,
վորպես շարժիչներ,
վորպես ջրամատակարարման
միջոցներ: Խմելու
ջրեր: Հանքային
ջերմուկներ:

5. Հող. Հողի տեսակները,
հատկութեանները
և դասավորումն՝ ուլեֆից
և վոռոգումից
կախված: Հողի
ծագումը:

Հողի մշակումը: Զանազան
հողերի տնտեսական
պիտանիութունը.
նրանց արդշունավետութունը
բարձրացնելու տեղական
միջոցներ:

6. Բուսական
համա- Գլխավոր համա-
խմբումներն ու
նրանց սեզոնա-

Հողատեսքեր, նրանց
ուլեֆային կշանքը,
առողատեսքերի
դասավորումը:

խմբա- չին կյանքը. հա-
կցու- մախմբակցու-
թյուն. թյունները կյան-
քի կախումը ու-
լլեֆից, կլիմա-
լից, վոտոգումից
և հողից:
Համախմբակցու-
թյունները ներ-
քին կոիվը.
Նրանց ազդեցու-
թյունը հողի կազ-
մակերպման վրա,
ծառերի տաքած-
ված տեսակները,
փնասակար ու
ոգտակար բույ-
սեր, դաշխուրդը,
խավոր կուլտու-
րական բույսերը,
նրանց կազմու-
թյունն ու կյան-
քը:

7. Կեն- Ոգտակար ու
դանա- փնասակար կեն-
կան աշ- դաններ, նրանց
խարհ. սեզոնալին կյան-
քը, նրանց կյան-
քի լեռնաբանա-

ուլեֆից, կլիմալից, վո-
տոգումից և հողից կախ-
ված. հողատեսքերի ոգտա-
գործումը տեղական տըն-
տեսութան մեջ. նրանց
արդյունավետութունը (որ-
մարգագետիններ, անտառ-
ներ և այլն) ըստ քանակի
և ըստ վորակի: Տեղական
կուլտուրաներ և սերմաշրը-
ջանառություններ, գավա-
սի բուսարուծությունը.
մեկիորացիա:

Պալքար փնասատուների
դեմ. կենդանական աշ-
խարհի ոգտագործումը.
վորս, ձկնորսություն և այլն:
Գավառի կենդանարուծու-
թյունը, ձկնարուծություն:

կան ալ չերե-
վույթները, տեղի
գլխավոր կու-
տուրական կեն-
դան ի ն ե ը ը .
նրանց կազմը-
վածքն ու կյան-
քը :

8. Ազ-
գարնա-
կու-
թյուն .

Ազգարնակու-
թյունն իրրեւար-
տադրող ուժ .
նրա թիվը : Բա-
ժանումն ըստ
սեռի, ըստ հա-
տակի : Արտա-
դրողական տեխ-
նիկա, տեխնի-
կական գիտելիք .
ների գումարը .
Բնակչության
զբաղմունքը :

Բնակչության խտու-
թյունը, գյուղերի տեսակ-
ները և նրանց հեռավո-
րությունը աշխատանքի
տեղից, տարբեր հողատես-
քերից . աշխատանքի բա-
ժանումն ըստ սեզոնների .
պրոֆեսսիոնալ հիմնադու-
թյունների :

Միթե այս բոլոր հարցերն եւ դպրոցը պիտի ու-
սումնասիրի : Իհարկե, այդ անկարելի չեւ : Այս դեպ-
քում մենք պիտի խուսափենք չերկու սխալ ազդեցու-
թյունից 1. Հափից դուրս Հայիտի ծանրաբեռնվել նյու-
թերով և 2. Հղբաղվել իրար հետ ներքին կապ չու-
նեցող ու բաժան-բաժան թեմաներով : Չափից դուրս
չծանրաբեռնվելու համար պիտի խնամքով ընտրել

աշխարհի թեմաներ, վորոնք հետաքրքրական են տվյալ տեղի համար, նրանում պարզ արտահայտվում են, կարևոր են տնտեսական և կիրառական տեսակետից: Վորպեսզի ներքին կապը չխանգարվի, մեր ընտրած թեմաները պիտի կապված լինեն տեղական արտագրության հետ: Հասկանալի չե, վոր թեմաները ուսուցման տարիների հետ կարող են բարդանալ: Այս մասին մենք չխոսենք: Նույնպես չպետք է ամեն տարի միևնույն դպրոցում ու միևնույն խմբում անվերջ նույն նյութի մասին խոսել, այլ պիտի հետզհետե աչդ թեման բարդացնել, փոփոխել և նրան տարբեր ուղղություններ տալ: Այդ անհրաժեշտ է, վորովհետե տեղի ազգաբնակչութունն ել հետաքրքրվում է դպրոցի գավառագիտական աշխատանքով, գրավվում է նրանով. հետևաբար, ամեն տարի նույն թեմաների անվերջ կրկնությունն անթույլատրելի չե: Ուրեմն առաջագրած ծրագիրը պիտանի չե մի շարք իրար հաջորդող տարիների համար. այդ ժամանակամիջոցում ել նա կարող է կատարվել՝ մինչև վորոշ աստիճան սպառեցուցիչ կերպով:

Ուշագրության առնենք գավառագիտական աշխատանքի մի ալ կողմ ևս—ընության պահպանության խնդիրը: Սրա մասին շատ են խոսում ու գրում. այնուամենայնիւ, այս խնդիրը մինչև որս ել մնում է զուտ ինտելլիգենցիայի սեփականություն, լայն մասաներին անմատչելի: Մասսաներն առաջվա պես մնում են հափշտակողական տրամադրությամբ դեպի բնությունը, ուր մնաց թե նրա պահպանության մասին մտածեն: Այստեղ հսկայական կրթական աշխատանք է հարկավոր: Մեզ թվում է, թե այստեղ շատ

քիչ գործ կարող և կատարել միայն արտադրողական
 գավառագիտական աշխատանքը: Իրոք՝ այդտեղ մենք
 տեղական կյանքի չուրաքանչյուր սովորական յերևույ-
 թին գիտական կերպով ենք մոտենում, վորի մոտով
 սովորաբար անուշադիր են անցնում. մենք սովորեց-
 նում ենք բնական տնտեսական մոտեցում ունենալ
 բնությանը, նրա ուժերին ու հարստություններին:
 Միանգամայն հասկանալի չե դառնում, վոր բնության
 ուժերից ու հարստություններից պիտի ոգտվել կա-
 նոնավոր կերպով, չափած-ձեած, վոչ թե հափշտակե-
 լով, ըստ աչն առացվածքի, թե՛ «մեզնից հետո թեկուզ
 ջրհեղեղ»: Այստեղից հետևում է, վոր բնության հա-
 րստությունները վոչնչացումից ու փչացնելուց պահ-
 պանելն անհրաժեշտ է: Ինձ թվում է, թե միայն և
 միայն արտադրողական գավառագիտության հողի վրա,
 վոր հասկանալի չե մասսաներին, բնության պահպա-
 նության գործում կարելի չե ազգարնակությունից գի-
 տակցական վերաբերմունք սպասել: Մի կարևոր գործ
 և այս, վորի կարիքն այժմ շատ ենք զգում:

ԼՎ

Վորպեսզի կարելի լինի կազմակերպել զպրոցի
 գավառագիտական աշխատանքը, անհրաժեշտ է, վոր
 տվյալ շրջանը նախ ընդհանրապես գիտական գավա-
 ռագիտական ուսումնասիրության չինթարկվի՝ չեթե
 վոչ իր ըտլոր մանրամասնություններով, գոնե տեղա-
 կան աշխատանքի համար պարզ ու վորոշ պրոբլեմներ
 զծելով: Այնուհետև ուսումնասիրության նյութը պիտի
 ձևակերպել աչնպես, վոր նա պիտանի լինի զպրոցին:
 Գավառագիտությունը միանգամայն անհետաձգելի ու

անհրաժեշտ և դառնում նաև ուսուցչութեան համար, ուստի հարց և բարձրանում գավառագիտական ընկերութեանների ու բջիջների փոխհարաբերութեանների մասին՝ ընդհանրապես, և ուսուցչական միութեանների գավառագիտական աշխատանքի մասին՝ մասնավորապես։ Անտես չալիտի առնել, վոր ուսուցչութեանն աչնպես և ծանրաբեռնված զանազան աշխատանքներով, վոր խոսք անվամ չի կարող լինել նրա վրա նոր լրացուցիչ աշխատանք գնելու մասին՝ գավառագիտական զծով։ Ժամանակն և, վոր ՆՈՏ-ի (Ժողովրդական աշխատանքի բաժին—Մ. Թ.) սկզբունքներն ուսուցչի աշխատանքի նկատմամբ ճշտվել կիրառվեն։ Հետևաբար, պարզ և, վոր ուսուցչի գավառագիտական աշխատանքը պիտի լինի վոչ թե գավառագիտական աշխատանք՝ ընդհանուր հասկացողութեամբ, այլ աչնպիսի աշխատանք, վոր կապված և ուսուցչի մյուս պարտականութեանների կատարման հետ։ Գավառագիտական աշխարհում ուսուցչիչը կարող և մասնակցել վոչ թե այդ աշխատանքի ամբողջ լացնութեամբ, այլ աչն մասում միայն, վոր սերտ կապ ունի նրա զպրոցական և քաղաքական հասարակական աշխատանքի հետ։ Միայն ուսուցչական միութեանների ուժից այդ աշխատանքը վեր և. ուսուցչութեանն իր միութեաններում կարող և աչնպիսի աշխատանք վարել, վոր գավառագիտական աշխատանքի ամենապարզ գիտական բնույթ ունի, նրա գործը ավելի հաճախ պիտի լինի արդեն մշակված նյութը ձևավորել և հարմարեցնել դպրոցի նպատակներին։ Յեւ աչս մեզ չալիտի վշտացնի, վորովհետև հաճախ հատուկ գավառագիտական ընկերութեաններն իսկ ի վիճակի չեն լինում զուտ գիտական հետազոտումներ

կազմակերպելու: Այս տեսակետից, արժե կարգալ Ռի-
բինսկի դավառագիտական ընկերութեան հաշվետու-
թեւոնը «Բնագիտութեան և դպրոց» ամսագրի 1922 թ.
№ 6—8: Սակաւն նույն աշխատանքը մատչելի չի դա-
նում վոչ միայն դավառագիտական ընկերութեանը,
այլև ուսուցչական միութեւոններին, հենց վոր նա
պարզ ու հասարակ գիտական դավառագիտական աշ-
խատանքի բնույթ և ստանում: Բայց չեթե ուսուցչի
աշխատանքի միայն մի մասը, այսորվա մեր պայման-
ներում, գիտական աշխատանք և, այդ դեպքում միան-
գամայն պարզ և, վոր հենց առաջին աստիճանի դըս-
րոցական աշխատանքը՝ իրրե ալգալիսին, ալսինքն ու-
սուցչի ղեկավարութեամբ տարված կոլլեկտիվի աշխա-
տանք, չի կարող գիտական աշխատանք հանգիստնալ:
Յերեխաների աշխատանքի չափած ու ձեւած չլինելը,
նրա տարրական լինելը, վոր չի թույլ տալիս իրական
փոխհարարերութեւոններն ընդունել, իսկական մտա-
վոր ճկունութեան և զգալունութեան բացակայու-
թեւոնը 1 աստիճանի հասակ ունեցող յերեխաներին
հնարավորութեւոն չեն տալիս իսկական գիտական աշ-
խատանք կատարել: Այդ հաստատում են յերեխաների
կատարած աշխատանքների ցուցահանդեսները: Այնու-
ամենայնիվ, Ա. Պրոնինի վերոհիշյալ աշխատանքը
ցույց և տալիս, վոր չեթե դպրոցը առանձնապես
նպաստավոր պայմաններում լինի (Պրոնինի դպրոցը
մանկավարժական ալնալիսի խոշոր կենտրոնի հետ և
կապված, ինչալիսին Լուսժողկոմատի առաջին փորձա-
կալանն և, վոր ղեկավարում և Ս. Տ. Շալկին), բարձր
խմբակների աշակերտները կարող են գիտական հե-
տազոտումներ կատարել, պայմանով, վոր ուսուցիչը

միշտ մասնակցի աչդ աշխատանքներին, միշտ ոգնի,
միշտ գործն ուղիղ ճանապարհի վրա պահի:

Յեթե, մի կողմ թողնելով բացառությունները,
կանգ առնենք գլուղական շարքային դպրոցի վրա, մենք
կտեսնենք, վոր դպրոցական դավառագիտական աշխա-
տանքը մեր ասած ձևով դնելն սկզբում նորմալ պիտի
համարել: Հազվագյուտ դեպքերում, չերբ դպրոցական
աշխատանքը ծավալուն բնույթ ունի, նրանք կարող
են լուրջ գավառագետների համար վորպես հում նյութ
ծառայել: Դպրոցական գավառագիտությանը գիտական
խնդիրներ առաջադրել, նշանակում է՝ չճանաչել, ճիշտ
չգնահատել դպրոցական կուլեկտիվների իսկական ուժե-
րը: Դպրոցական կուլեկտիվները չերեխաներին անծա-
նոթ մարդկանց և նրանց միանգամայն անծանոթ նպա-
տակների համար նյութեր ժողովուրդի դերում, ինչպես
առաջարկում և Վ. Ն. Շնիտենկովը (տ. Բնագիտու-
թյունը դպրոցում, 1924 թ. № 3), նշանակում է՝ շեղ-
վել դպրոցի անմիջական նպատակից, դպրոցի, վոր
կոչված և չերեխաներին կյանքի համար զարգացնելու
և վորոշ տեղի պայմանների համար պատրաստելու:

Այս չի նշանակում, թե դպրոցի գավառագիտա-
կան աշխատանքում նպատակի վորոշ հեռանկար չկա,
կամ նա կատարվում և չերեխաների ցանկության հա-
կառակ: Նպատակի հեռանկարի մասին բավական
խոսվել է, և հենց ՊԳԽ ծրագրերն ել աջնպես են կազ-
մված, վոր դպրոցական աշխատանքն առանց աչդ
դրության անկարելի չէ: Խոսք չի կարող լինել նաև
չերեխաներին՝ իրենց կամքի հակառակ աշխատանք
տալու մասին. ընդհակառակն՝ դպրոցական լուրաքան-
չլուր աշխատանք իրագործվել կարող և, չեթե նա,

ինչպես տառւմ և Մ. Յա. Ֆենոմենովը, բոլորւմ և կամ «ցանկանալուց» կամ «հարկավոր» լինելուց: Նոր ծրագրերով աշխատող դպրոցների ղեկուցումները հենց այդ են հաստատում:

Անուամենայնիւ, դպրոցն ուսուցչի ղեկավարութեամբ պարտավոր և թղթակցել տեղական լրագրի, գալառագիտական միութեան, նուէնիսի պետական մարմինների հետ. և չեթե իր գալառն ուսումնասիրելով մի նորութեան հաշանարերի, պիտի ընդհանուրի սեփականութեան դարձնել, հարկադրել, վոր ուրիշները եւ նուէնն անեն, իմանան, թե նրանք ինչ են արել, աշխինքն՝ փորձեր փոխանակել: Վորպեսզի կարելի լինի աշխարհի աշխատանք կազմակերպել և ծրագրած կերպով տանել, շահեկան և, վոր դպրոցում հասուկ գալառագիտական խմբակ կազմակերպվի՝ նման «գլուգլանտեռական խմբակին», վոր կարողանա ամբողջ գալառագիտական աշխատանքը տանել և պատասխանատու լինել այդ աշխատանքի բեղունութեան, համաշափ լինելուն և նրա վորակի համար: Անհրաժեշտ և, վոր գալառագիտական բոլոր տվյալներն ոգտագործվեն խրճիթ-ընթերցարանների աշխատանքների ժամանակ, ցուցադրվեն դպրոցական աշխատանքների հերթական հաշվետու ցուցահանդեսներում, գլուգլանտեռական և, առհասարակ, բոլոր տեղական ցուցահանդեսներում, վորպեսզի, վորքան կարելի չե, աղգարնակութեան մեջ գալառին վերաբերյալ շատ տեղեկութեաններ տարածվեն, հետաքրքրութեան առաջ բերվի ղեպի գալառի տնտեսական ուսումնասիրութեանը: Դպրոցը պիտի մասնակցի նաև տեղական հասարակական խմբակների ամենահասարակ հանձնարարութեանների կիրառման

դործին, լինի աչգ հասարակ մարդահամար, պարզ դիտողութուն (որինակ՝ գետերի մակերևութի՝ ուսումնասիրելու նրանց ջրային ուժիմը և ջրային ուժի քանակը), վորոշ հատուկ նպատակի համար վորեւ հետազոտութուն, և այլն: Հասկանալի չե, վոր այսպիսի գավառագիտական աշխատանք կատարելու համար վոչ դպրոցը, վոչ ել նրա ուսուցիչը հարկավոր չափով տեղեկութուններ ու փորձ չունեն: Դրա համար ել տեղական գավառագիտական ընկերութւնները, մեթոդական հանձնաժողովներն ու մյուս մարմինները պիտի հանձն առնեն ծանոթացնելու առանձին գավառագիտական աշխատանքի մեթոդներին, մանավանդ եքսկուրսիաներ, հետազոտումներ կազմակերպելուն, ինչպես նաև տեղական թանգարաններին և համալսարան-դպրոցի ձեռնարկումներին: Մեր ասածներից թվենք ղյխավորները, վոր գավառական կամ նահանգական կենտրոնները պիտի տան ուսուցչին՝ վորպես ոժանդակիչ նրա գավառագիտական աշխատանքի:—

1. Համառոտ տեղեկատու՝ տվյալ գավառի փաստական և թվական տվյալներով, գավառը հասկանալով Պետպլանի ամբողջ շրջանի կամ նրա ավելի մանր բաժինների խմաստով. 2. Շրջանի կամ նրա ավելի մանր մասերի քարտեզների անհրաժեշտ անուններով: Թե տեղեկատուն, թե քարտեզները պիտի հարմարեցրած լինեն դպրոցի նոր ծրագրին ու պահանջներին: Այսպիսի ոժանդակիչ նյութերն, իհարկե, չեն խանգարում, վոր ուսուցիչն ու դպրոցն, այնուամենայնիվ, հետազոտումներ կատարեն, վորովհետև այդ հետազոտումները վերաբերելու չեն միայն դպրոցին մոտիկ ընկած տեղերին. իսկ նման աշխատանքն իմաստ ու միտք ունի այն

րնդհանուր չեքևալթների ֆոնի վրա, վոր առկա և տեղեկատուն տվյալ դավառի մասին: Վերջապես Յ. անհրաժեշտ և աջնպիտի մի գիրք, վոր ցույց տար խորհրդային իշխանութան շինարարութան տնտեսական ու հասարական հերթական խնդիրները տվյալ դավառում, մատնանշելով դպրոցի աշխատանքի տեխնիկական ձևերն աչդ ուղղությամբ. որինակ՝ ինչպես պետք և թղթակցել լրագրերին, պետական որդաններին, ինչ հետազոտումներ, մարդահամարներ պետք և կատարել և ինչպես, ինչպես սկզբնական մշակման չենթարկել ժողոված նյութը, խորհրդային շինարարութանը մասնակցելու ինչ հնարավոր ձևեր կան դպրոցի համար, և նա ինչպես պիտի մասնակցի, տեղում մեկիորացիաչի ինչպիսի պահանջ կա, և ինչպես պիտի լրացնել աչդ պահանջը, ինչպես կարելի չի կանոնավորել տեղական ճանապարհները, ինչ պիտի անել գյուղկոմում, տեղական կոոպերացիայում, գյուղխորհրդում և այլն: Այս գիրքը պիտի ոգնի դպրոցին՝ հաջողությամբ աշխատելու գյուղի կուլտուրական աշխատանքի մարտական ֆրոնտում: Ընդհանրապես ցանկալի չի, վոր մանկավարժական կենտրոնը (որինակ՝ Լուսժողկոմատի Պետական Գիտական Խորհուրդը) հրահանգեր ուսուցչին գավառագիտական աշխատանքի մեթոդների ու պլանի մասին՝ ինչպես առանձնակի, աչնպես ել սաների հետ միասին կատարվելիք աշխատանքի վերաբերյալ:

V

Մենք բավական կանգ առանք գավառադիտական աշխատանքի վրա: Միքանի խոսք ել ասենք նրա մեթոդների ու առանձին ձևերի մասին: Ինչպես մեզ և

թիվում՝ դպրոցական դավառագիտական աշխատանքի
 մեթոդներն ու ձևերն են՝ ղիտոզութուն, հետադոսում
 (ներառած վիճակագրական ու կարտոգրաֆիական աշ-
 խատանքները), սրան մոտիկ վորոնումներ: Բացի սրա-
 նից՝ համակարգութուն, կոլեկցիաներ կազմել և ձևա-
 բերած նյութը մշակելու ալ ձևեր, ալի աշխատան-
 քալին պրոցեսս: Այս բոլոր մեթոդների ու ձևերի հիմ-
 նական շարիխը նրանց գինամիկ լինելն և, վոր առհա-
 սարակ հատուկ և աշխատանքալին դպրոցին: Գավա-
 ռագիտական աշխատանքն սկզբից մինչև վերջն իր հուշ-
 սը դնում և ախտիվ սովորողի և նրա ձևաքով կատար-
 վող ախտիվ մշակման վրա: Պարտագիր չե, վոր ալս ձևով
 գրած աշխատանքն անպատճառ նյութեր ժողովելու և
 ալդ նյութերից դավառագիտական թանգարան հիմնե-
 լու թեքում ունենա: Ժողոված նյութը «փրկելը» հա-
 տուկ և ազգագրությանն ու հնագիտությանը, ուր
 հարկ և գեացվում գործ ունենալ չեզակի որինակների,
 գլուտերի և աչնալիսի նյութերի հետ, վորոնք կարող են
 կորչել, վորից հետո ալիս վոչ մի կերպ նրանց չեո
 վերականգնիլ: Պարզ և, վոր աչնալիսի գեաքերում թան-
 գարանալին ժողովումները միանգամաչն անհրաժեշտ են:
 Իսկ արտագրողական դավառագիտական աշխատանքը
 բնորոշ և նրանով, վոր ուսումնաորերում և նյութը,
 աշխատում և հասկանալ ալդ նյութը և նրա զանազան
 չերեուլթները հենց տեղն ու տեղը. ուսումնասիրությու-
 նից անցնում և աշխատանքալին պրոցեսսների: Արտա-
 գրողական դավառագիտությունը բնորոշ և իր չերեուլթ-
 ների ընթացիկությամը, նրանց գնահատելու անհրա-
 ժեշտությամը, ալի նրանով, վոր ընության և մարդ-
 կանց արդեն գոյություն ունեցող կենցաղի մեջ փոփո-

խութչուն և մտցնում: Այս ամենը շատ դժվար և տեղավորել թանգարանային եքսպոնատներին մեջ:

Մեզ թվում է, թե արտադրողական գավառագիտական աշխատանքների գլխավոր հատկանիշները չերեխաների կատարած վորոշ աշխատանքներն են,— արտադրողական եքսկուրսիաներ, աշխատանք լաբորատորիայում, հետազոտումն ու վորոշ հանրոգուտ աշխատանքի կիրառումն: Խհարկե, չպիտի ժխտել, վոր աշխատանքի ժամանակ ել կարող են կոլլեկցիաներ, դժվածքներ, դիագնոստիկ և թանգարանային բնույթի ալ նյութեր ստացվել: Ղրանք, անշուշտ, մոռացութչան չպիտի մատնվեն, ալ պիտի հաշտարելովեն՝ ազգարնակութչան համար պարզելու գավառագիտական այս կամ այն խնդիրը, վորի վրա աշխատել են դպրոցները:

Բայց այս բոլորն ավելի շուտ գավառագիտական աշխատանքի վորոշ հետևանքներ են, բայց վոչ չերեք նրա նպատակը: Դրա համար ել դպրոցին ավելի շուտ դպրոցական և արտադրողական գավառագիտական բնույթի հրահանգ պիտի տալ, քան կոլլեկցիաներ և թանգարաններ կազմելու: Յեվս առավել պիտի խուսափել պատահական առարկաներ ժողովելու հրահանգից:

Բայց և այնպես չերեխաների մտագիծը տարբեր ծավալ ունի, վոր կախված է ուսուցման տարուց: Մինչդեռ I և II տարիներում սահմանափակվում է միայն տեսածով, III տարում նա բնդարձակվում է մինչև գավառի ուսումնասիրութչունը՝ Պետպլանի շրջանի չափով: վերջապես IV տարում, հենակետ բնդունելով տեղական չերեքները, վեր և ածվում համաշխարհային հարաբերութչունների ուսումնասիրութչան:

Գավառագիտական աշխատանքի աշխատի բնդար-

ձաղուձը վերաբերում և վոչ միայն ուսումնասիրված նյութի ծավալին, այլև նրա մշակման մեթոդներին, ուստի և անցնում եմ դավադրական աշխատանքը դասավորելու նախագծին՝ ըստ ուսուցման տարիների։
Ահա այդ նախագիծը.

ՓԵՐԱՏԱՅԻ ԲՈՒՆՔԸ

Հետազոտում ինչի՝
յն վերածվում

I ԽՄԲԱԿ

Տեղական կյանքի աչնալիսի ամենապարզ ու առանձնակի լերև-վուլթների տարրական դիտողություն (մեկի ղեկավարությամբ), վորոնք լերելալին ու նրա կարիքներին մոտ են (որինակ՝ ուտելիք, հագուստ, տուն, լեզանակ և այլն)։

Որնեկ ավելի մեծ լերելալներին՝ աշխատանքի ժամանակ. ուշագրու-թյամբ դիտելը բարձր խմրակների աշխատանքը։

II ԽՄԲԱԿ

1. Իրենց գլուղի արտադրողական աշխատանքի առանձին ձևերի դիտումները՝ նրանց ձևերով ու նվաճումներով. այդ աշխատանքին մասնակցելը (աշնանաչին, ձմեռաչին, գարնանաչին և այլ աշխատանք, տնայնագործական արհեստ և այլն)։

Ուսումնասիրածը հարմարեցնել ամենադորձնական կարիքներին.

Մասնակցել տեղական պատի լրացրին։

2. Առանձնակի տնտեսական բույսեր ու կենդանիներ ուսում-

նասիրելը՝ նրանց խնամելու պրո-
ցեսում (կովերի ու թռչունների
խնամք, բանջարահացային աշ-
խատանք և այլն):

3. Բնական չեղելիքների ցիկ-
լերի (ոգերեղելաբանական, ֆե-
նեկոգիկ, տնտեսական) գիտագու-
թյուն, ջրագիտական և այլ տեղ-
ական բնույթի հասարակ գի-
տագություններ:

III Խ Մ Բ Ա Կ

1. Նախապատրաստություն —
յուրացումն — գավառագիտական
աշխատանքի վորոշ ելեմենտների
(աշխարհագրություն, քարտեզ-
ների բնագավառից և այլն):

2. Դիտագություն և հետազո-
տություն տեղի բնության և կյան-
քի չեղելիքների՝ ներքուստ շաղ-
կապված (վերն առաջ բերած
գավառագիտական աշխատանքի
սխեմայով):

3. Կազմակերպել համաչափ հե-
տազոտումներ— լրիվ մշակումով,
ծավալով, գումարով, անկեղծու-
ներով և այլն. վիճակագրական և
կարտոգրաֆիկ մշակումով (բնա-
կան չեղելիքներ—գետ, ձոր, հա-
սարակալական և տառնձին գյուղա-

Ուսումնասիրածը
հարմարեցնել ամե-
նորյա գործնական
կարիքներին. Կա-
նոնավոր կոլլեկցի-
աների կազմակեր-
պումն.

Թղթակցել թեր-
թին ու տեղական
գավառագիտակա-
ն կերպերով լսանք.

Գավառագիտա-
կան «Մեր գավառը»
ցուցահանդեսի
կազմակերպումն:

ցիական տնտեսութուն, խորհրդաշին տնտեսութուն, և այլն)։

IV ԽՄԲԱԿ

Հետախուզում վարեւ ընական որչեկտի կամ չեւեւութի ընագաւառում, վորպեսզի կարելի լինի աշխատանք դնել և տվալ խնդրի մասին արտադրողական պլան կազմել (վորեւ հիմնարկի հանձնարարութեամբ կամ սեփական նախաձեռնութեամբ)։

Գաւառի արտադրական ուժերը բարձրացնելու նպատակով դրած աշխատանք. 1. մեքիորացիա (չորացումն, ճանապարհի, կամուրջների նորագումն, ծառատնկութուն և այլն)։

2. Պոտենցիալ հարստութեան սպասարկութուն (տորֆի, կավի մշակման կազմակերպումն — կրակի դիմացող տանիքների համար)։

3. Տեղակայն տնտեսութունը ռացիոնալիզացիայի չեւեւութի կելու նպատակով, կոլեկտիվ ձեռնարկումների կազմակերպութուն (մտցնել

բարեխալված սեր-
մ ա շ Ր Ջ ա ն ա ո ու-
թ Յ ու ն, խոտաբու-
ծ ու թ Յ ու ն, բարձրա-
ց ն ե լ տ ե ղ ա կ ա ն
թ ս չ ն ա բ ու ծ ու թ Յ ու-
ն ը, ֆիաստատուների
դեմ պաշտարի կադ-
մակերպություն և
այլն):

4. Ողնիկ հողա-
շինարարական, կա-
նոնավոր անտառա-
լին տնտեսության
աշխատանքն եր
կազմակերպելուն:

Գավառագիտա-
կան հարցերին վե-
րաբերյալ թ ղ թ ա-
կ ց ու թ Յ ու ն սահմա-
նել ու բ ի շ տեղերի
(հեռավոր) հետ:

Արդեն ասել ենք, Վոր գավառագիտական աշխա-
տանքը վերջին հաշվով ինկատի ունի գավառի, ամբողջ
լերիկի տնտեսական վերածնությունը: Այլ կերպ չպիտի
լինի, չի չել կարող լինել: Մոսքեր ասելու սովորու-
թյունից պիտի անցնել խոսքը հանրագումար գործ դար-
ձրնելու սովորության: Դեռ 1921 թ. Լենինն ասել է.
«Միթե կարելի չե շարունակ ցույց տալ ժողովրդին,

իկն ինչ հք ուղում կառուցել: Ձի կարելի: Այս դեպքում
ամենահասարակ բանվորն անգամ կսկսի մեզ ծաղրել:—
«Ինչ ես շարունակ ցույց տալիս, կասի նա, թե ինչպես
ես ուղում շինել—դործով ցույց տուր, թե ինչպես ես կա-
րողանում շինել: Իսկ չեթե շինել չգիտես, մեր ճանա-
պարհները տարբեր են, գնա, հեռացիր, կորիր»: Յեւ
նա իրավացի կլինի»: Այդ որից մենք դպրոցական նոր
ծրագրեր ենք ստացել, վորոնց մեջ վոչ միայն մանկա-
վարժական, այլև հասարակական աշխատութեան և ցո-
լանում: ՊԳԽ ծրագրերը ևս նույն նպատակն են առա-
ջադրում դպրոցին, ինչ վոր գնում ենք մեր դավառադի-
տական աշխատանքում, այսինքն՝ ամեն կերպ աշխատել
չերկրի ընդհանուր և տնտեսական կուլտուրան բարձրա-
ցնել, զարգացումն ու տեխնիկան միացնել: Այսպիսով՝ իմ
մասնանշած դավառադիտական աշխատանքի և աշխա-
տանքի դպրոցի մեջ կատարյալ ներդաշնակութուն կա:

Գրքույկիս բովանդակութունը վերցրել եմ 24 թ.
դեկտեմբերի 8-ին Դպրոցական Աշխատանքի Մեթոդ-
ների Խնտիրտուտի բնագիտական բաժնում արածս գե-
կուցումից: Կատկածից դուրս ե, վոր դպրոցում տարած
դավառադիտական աշխատանքի պրոցեսսում բազմա-
թիվ հարցեր կհարուցվեն: Երանք մի կերպ պիտի լու-
ծել՝ կուլեկտիվ ջանքերով: Կերտհիշյալ Խնտիրտուտը
«Դպրոցական դավառադիտական բյուրո» ունի, վոր
պատասխանում է դպրոցական դավառադիտական աշ-
խատանքի պրոցեսսում հարուցվող զանազան հարցերի:
Խնտիրտուտի հասցեն հետևյալն է. Москва, Лубянская
площадь. Китайский проезд 3, Естественный Отд.
Инст. Методов Школьной Работы:

ԳԱԱ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

FL0045159

[204.]

A $\frac{7}{8313}$

4162 15 609.

